

914.959
Γεώργιος Σ. Βούρβαχης

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟΣ

ΑΝΑ ΤΑ
ΛΕΥΚΑ ΟΡΗ

ΤΑΞΕΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ
ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. ΒΟΥΡΒΑΧΗ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΜΜΑΝ. ΠΕΤΡΑΚΗ
ΧΑΝΙΑ - ΚΡΗΤΗΣ
ΕΤΟΣ 1939

914.959
BOY

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

— ΧΑΝΙΩΝ —

Λογ. αριθ.

27077

Χρονολ. Εισαγ.

Εισκότης

Τοξιδία Κουκ

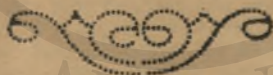
Αριθ.

914.959 / Βου

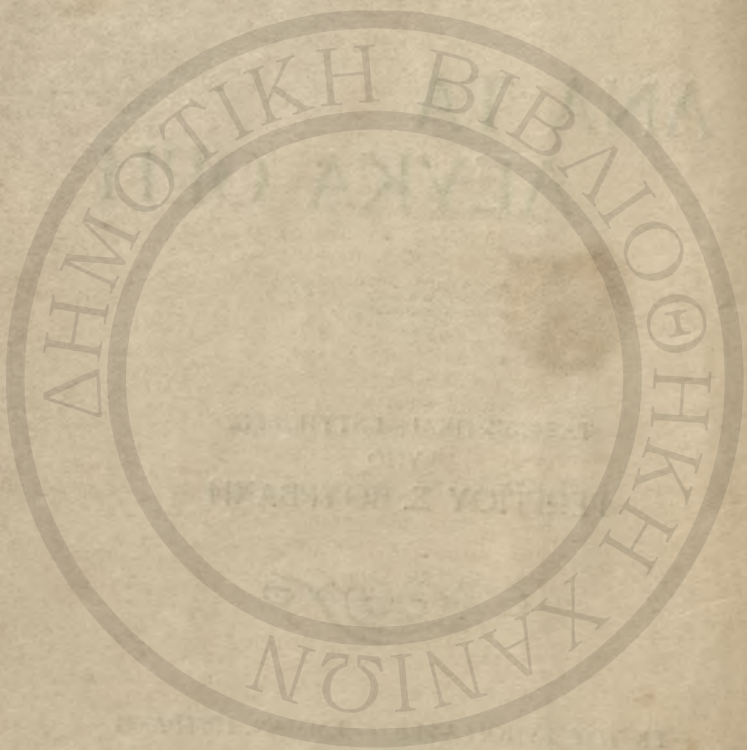
ΑΝΑ ΤΑ ΛΕΥΚΑ ΟΡΗ

ΤΑΞΕΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ,ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ
ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. ΒΟΥΡΒΑΧΗ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΜΜΑΝ. ΠΕΤΡΑΚΗ
ΧΑΝΙΑ—ΚΡΗΤΗΣ
ΕΤΟΣ 1939

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Κατὰ τὴν μακράν μου σταδιοδρομίαν εἰς τὸ δημοσιογραφικὸν ἐπάγγελμα, μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἐνεργήσω πολλὰς περιοδείας καὶ τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι ἔχω ἐπισκεφθῆ ὀλόκληρον τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἴγυπτον, μέγα μέρος τῆς ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ὄνειρόν μου ἦτο πάντοτε νὰ περιέλθω καὶ τὴν Κρήτην, τῆς ὁποίας ἡ πολυθνητος υἱαίτρος μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς, μετὰ τοὺς θρύλλους τῆς καὶ μετὰ τὴν προνομιοῦχον φύσιν τῆς, ἐξήσκει μίαν ἰδιαιτέραν γοητείαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς μου. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν εὗρον κατὰ τὸ 1930, ὅποτε ὡς περιοδεύων ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδοσμένης τότε ἡμερηίδος «Χώρα» κατηλθὼν εἰς Κρήτην καὶ περιῆλθον ὀλόκληρον τὸν Νομὸν Χανίων.

Τρέφων πάντοτε ἰδιαιτέραν λατρείαν πρὸς τὴν ἔνδοξον Κρήτην ἐνοιῶσα μίαν ἐξαιρετικὴν χερὰν ποῦ μοῦ ἐδίδοτο ἡ εὐκαιρία νὰ πατήσω τὰ δοξασμένα χώματά τῆς, νὰ περιέλθω τὰ θρυλλικὰ Λευκὰ Ὄρη, νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς ἱεροὺς τόπους ὅπου ἡ Κρητικὴ δόξα πλανάται αἰώνια στεφανωμένη μετὰ τὸ ἀμάραντο στεφάνι δάφνης κοτισμένης μετὰ τοταμοὺς αἱμάτων καὶ ὅπου κάθε πέτρα, κάθε βράχος, κάθε φαράγγι καὶ κάθε βουνοπλαγιά θυμίζει καὶ μιὰ ἐποποιία.

Ὁμολογῶ ὅτι εἶδα στὴ ζωῆ μου πολλοὺς τόπους ὁμορφους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ σὲ κανένα ἄλλο μέρος ἀπ' ὅσα περιῆλθον δὲν συνήντησα τὴν ὁμορφίαν τῆς φύσεως τῆς Νοτιοδυτικῆς Κρήτης. Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀγριότης τῆς σὲ πολλὰ σημεῖα, προκαλεῖ, μαζὺ μετὰ τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν φόβον, ἓνα αἰσθημα θαυμασμοῦ καὶ ὑπερηφανείας, γιατί ἡ φύσις αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ κοίτης στὴν ὁποίαν ἐγεννήθησαν οἱ ἔνδοξοι ἡρωῖκοὶ πρόγονοί μας ποῦ σὰν στουραετοὶ ἐξεπήδησαν ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγυδιά τῆς καὶ ἔσκασαν τῆς βαρειῆς ἀλυσίδος τῆς μακραιῶνης σκλαβιάς μας.

Τὰς ἀλησιμονήτους ἐντυπώσεις μου ἐκ τῆς περιοδείας

μου εκείνης ἐδημοσίευσα ἐσχάτως εἰς σειρὰν ἐπιφυλλίδων εἰς τὴν Ἐφημερίδα «Κρητικὸς Τύπος».

Ἦδη λόγῳ ἀθροῦς ζητήσεως ὁλοκλήρων σειρῶν τῆς ἐφημερίδος ταύτης παρ' ἀναγνωστῶν τῆς, καὶ ἐν ἀδυναμία νὰ ἀνταποκριθῶ εἰς αὐτὰς ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐφημερίδος, ἐβθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ἐκδώσω τὰς ἐντυπώσεις μου εἰς τὸ παρὸν μικρὸν τεῦχος.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐλπίζω νὰ ἰκανοποιήσω τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀγαπητῶν ἀναγνωστῶν μου, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ προσφέρω μὲ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις μικρὰν τινα ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν περιφέρειαν τῆς φιλιτάτης μου Κρήτης, τῆς ὁποίας πρέπει νὰ γίνῃ εὐρύτερον γνωστὴ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Νήσου, ἡ μεγάλη καὶ ἀσύγκριτος φυσικὴ καλλονή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΒΟΥΡΒΑΧΗΣ

ΑΝΑ ΤΑ ΛΕΥΚΑ ΟΡΗ

Θέλεις νὰ ἰδῆς καὶ νὰ χαρῆς ὡμορφα παλληκάρια
καὶ δυνατὰ καὶ τρομερὰ ὡς εἶνε τὰ λιοντάρια
"Ἄμε στὸ Φραγκοκάστελο νάναί τ' ἁγιοῦ Νικητῆ
νὰ πιστευτῆς ὅσ' ἄκουσες κι' ἀπὸ πολλοὺς ἐγροίκας.
Τότε συντρέχον τὰ χωριὰ τ' ἀπάνω καὶ τὰ κάτω
νὰ δείξου τὴν εὐλάβεια καὶ τέχνη τῶν ἀρμάτων
Κάνον γυμνάσματα φρικτὰ ποῦ ἄνθρωπος τρομάσει
κι' οἱ τρίχες του σηκώνονται κι' ὁ νοῦς του παραλ-
[λάσσει
Οὔλοι τοῦ Κρήτης οἱ ἀητοὶ ἔρχονται γιὰ νὰ ἰδοῦσι
τσοὶ ξακουσμένους Σφρακιανοὺς μαζί ν' ἀγωνιστοῦσι

* *
*

Νοέμβριος τοῦ 1930.—Νύχτα βαρειά, κρῦο τσουχτε-
ρὸ καὶ σύννεφα μαῦρα εἶχαν σκεπάσει τὸν οὐρανὸ
καὶ ἡ Σελήνη ποῦ τόσο ὠραῖα ἐφώτιζε πρὶν, τώρα μό-
λις κάπου κάπου κάπου φανερώνεται γιὰ νὰ ρίξῃ ἕνα
φευγαλέο θαμπὸ φῶς...

"Ἐφευγα ἀπὸ τὴ Νίμβρο, γιὰ τοὺς Κομιτάδες, δι-
έρχόμενος ἐν μέσῳ ἀγρίων ἀτραπῶν τοῦ Φαραγγίου.
"Ἡ συννεφιά γινόταν πρὸ πυκνή, καὶ τὰ τοποῖα ποῦ
περνοῦσα πρὸ σκοτεινὰ καὶ πρὸ ἄγρια. Θάμνοι, δένδρα,
χαμόκλαδα, κι' ἀπότομοι βράχοι ὑψύονται μαῦρα
μεσ' τὴ μαυρίλα. Προχωροῦσα τῶρα ἀργὰ γιὰ νὰ φθά-
σω τοῦλάχιστον στὸ μισοφάραγγο προτοῦ μὲ πιάσει
τὸ χιόνι τὸ πολὺ. Εἶδα πολλὰ φαράγγια σ' ὅλες τῆς
περιοδείας μου ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ φαράγγια τόσο
στενά, τόσο βαθεῖα καὶ τόσο μακρὰ, εἶδα μόνον στὴν
περιοχὴ τῶν Λευκῶν Ὀρέων. Τὸ φαράγγι τῆς Νίμ-

δρου με τις στροφές του μέσα στο θουνό έχει μήκος 6—7 χιλιομέτρων, γιατί έκαμα δύο ώρας περίπου να εξέλθω προς το Λυβι-όν πέλαγος Περπαιτούσα μέσα σε πουρνάρια, κυπαρίσια και άγριουσικές που είνε μέσα στο φαράγγι και φουρώνουν από τις σχισμάδες των καθέτων βράχων, ψηλά από πάνω από τον πάτο του φαραγγιού. Φθάνοντας εις την πρώτην στενάδα συνήντησα σκότος τόσο βαθύ που δεν έβλεπα εμπρός μου παρά μόνον με την βοήθεια του φακού που κρατούσα πάντοτε μαζί μου. Έδω εις το μέρος αυτό τα κατακόρυφα πλευρά του φαραγγιού σμίγουν τόσο πολύ ώστε ένα μουλάρι φορτωμένο, δύσκολα μπορεί να περάση.

Εις μερικά μέρη το ένα ή το άλλο πλευρό κρέμεται προς τα μέσα και δεν βλέπει κανείς από πάνω του καθόλου ούρανό. Έσυνέχισα τον δρόμο μου κάτω από ένα άραιό σιην αρχή ψυχάλισμα χιονισθ κατά μήκος μιας βραχοπλαγιας, σε ένα μονοπάτι στενό που μόνο το έξησκημένο μάτι μπορεί να το διακρίνη, και περνούσα από ένα χείμαρρο πάνω σε μυτερους βράχους. Για μια στιγμή επάτησα σε μια μυτερή πέτρα, η οποια μου τρύπησε όχι μόνο το παπούτσι αλλά μου έσχισε βιθειά και το δάχτυλο του ποδιού σ' όλο το μήκος του. Έπεσα χάρω μη μπορώντας να κρατηθώ στα πόδια μου πλέον, με μια κραυγή πόνου. Το χιόνι τώρα ηρχισε να πέφτη πυκνώτερον. Μόνος, κατάμονος μέσα σε μια άγρια άδυσον ξεκινούενα από στιγμής σε στιγμήν να καταπλακωθώ από το χιόνι. Μέσα λοιπόν εις αυτήν την χιονοθύελλαν έφθασα επί τέλους εις το τέρμα του φαραγγιού. Διψούσα και έπεινούσα ψοβερά. Εις το μέσον του φαραγγιού υπήρχε μια στέρνα με νερό, αλλά έλειπε ο κουβάς, και ως εκ τούτου έβλεπα το νερό δίχως έλπί-

δα νὰ πῶ. Ἐδοκίμασα πραγματικὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Τανιάλου. Κατὰ τὴν μίξ μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ἐν μέσῳ στιβακτοῦ χιονιοῦ ἔφθανα ἐπὶ τέλους εἰς τοὺς Κομητάδες, καὶ κατηυθύνθην στὸ σπίτι τοῦ τότε ζῶντος Γ. Βούρβαχη, ἀποστράτου ὑπομοιράρχου, οὐχὶ πλέον ὦ; ἄνθρωπος, ἀλλὰ τελείως πτώμα. Μοῦ περιποιήθη-
καν τὰς πληγὰς μου μὲ κάθε τρόπον καὶ παρέμεινα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας πρὸς θεραπείαν καθέτι· θὰ συνέχισα τὴν πορείαν μου ἀνὰ τὴν χώραν Σφακίων καὶ Ἀνώπολιν.

Κομητάδες. Χωριὸ ἐπάνω σ' ἓνα λόφο, μὲ ἓνα εὐρύτατον καὶ θαυμάσιον ὄριζοντα ἀλλὰ γῆν ἄγονον. Ἐκτὸς ἀπὸ ὀλίγες ἐλῆες, λεμονιᾶς καὶ πορτοκαλιᾶς δὲν πυράγει τίποτε ἄλλο. Τὸ ὄνομα Κομητάδες ἔλαβε, διότι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέφυγαν ἐκεῖ οἱ Βενετσιᾶνοι Κόμητες. Τώρα κατοικοῦν τὸν χειμῶνα οἰκογένεια· τοῦ Ἀσχύφου καὶ τῆς Νίμβρου. Ἀπὸ ἐκεῖ κατὰγονται οἱ Μανουσογιαννάκηδες.

Μετὰ τριήμερον ἔφευγα ἀπὸ τοὺς Κομητάδες διὰ τὴν χώραν Σφακίων διότι τὸ ἑσπέρας θὰ ἐπιλοξενούμην εἰς τὸν δεσποτικὸν οἶκον τοῦ ἀγκλητοῦ μου φίλου Σήφη Βούρβαχη.

Πρὸς ἀνατολὰς εἰς ἀπόστασιν 8 περίπου χιλιομέτρων ἐφαίνετο ὁ μέγας τετράγωνος ὄγκος τοῦ Φραγκαστελλοῦ μὲ τὰ ἀσπρουλιερά του τείχη. Ἀρχικῶς εἶχα στὸ πρόγραμμά μου αὐτὸ τὸ φράγκικον φρούριον, τὸ ὅποτον εἶδε τόσον αἶμα νὰ ρέῃ τριγύρω του. Ἐκεῖ εἶναι καὶ μία ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγ. Νικήτα. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου ἐγένετο τὸ μέγαλο πανηγύρι μὲ διαφόρους ἀγῶνας.

Χειμωιάτικη βραδυά. Δὲν μοῦ ἔμεινε παρὰ ὀλίγη

ἀκόμη ἀπόστασις νὰ φθάσω σιτὴ Χώρα Σφακίων. Ὁ δρόμος πηγαίνει ὄλο κοντὰ σιὸ γιὰ ἄλλο ἐπάνω εἰς ἔδαφος ἀνώμαλον ἀπὸ χαλίκια καὶ ἄμμο, τὸ ὅποτον μαρτυρεῖ πῶς μιά φορά ἦταν ἐνεὶ ὁ πάτος τῆς θαλάσσης πού' ἀπεσύρθη. Εἰς τὰς 6 μ. μ. ἐφθασα τέλος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σφακίων.

Ἡ λέξις Σφακιά παράγεται κατ' ἄλλους μὲν ἀπὸ τὴν λέξιν «Σφαγεῖον» διότι ἐκεῖ ἐγένοντο πολλοὶ πόλεμοι καὶ πολλὰ σφαγαί, κατ' ἄλλους δὲ ἀπὸ τὴν λέξιν Σφάκκα (πικροδάφνη) λόγῳ τῶν ἀφθόνων σφακῶν πού φύονται ἐκεῖ, καὶ θὰ ἐσήμαινε χώρα τῶν πικροδάφνων. Ἐγὼ ὅμως θὰ ἔκανα τὴν αὐθίρετο ἐρμηνεία τῆς λέξεως καὶ θὰ τὴν ὀνόμαζα «Φαραγγότοπος». Γρατὶ σὰν τὰ φαράγγια τῶν Σφακίων πουθενά ἄλλου τῆς Κρήτης δὲν συναντῶνται. Τόσον πολλὰ τόσον ψηλά, τόσον στενὰ καὶ τόσον μεγαλοπρεπῆ.

Δὲν ἐννοῶ τὰς συνήθεις χαράδρας τῆς ὁποίας βλέπει κανεὶς εἰς ὄλας τὰς χώρας, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὰ ρήγματα κατκόρυφα διὰ τῶν βουνῶν, χάσματα, σχισμάδες, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μῆκος χιλιομέτρου.

Κατὰ κακὴν μου τύχην ὁ Σήφης δὲν ἦτο ἐκεῖνο τὸ ἐσπέρας ἐκεῖ διότι εὐρίσκατο μὲ τὴ βάρκα του ἀνοιχτὰ σιὸ πέλαγος διὰ ψάρεμα. Ἐμπῆκα σιὸ οἶνομαγειρεῖον τοῦ Φασούλη. Ἐπρεπε τέλος κάτι νὰ φάω ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν εἶχε τίποτε. Αὐτὰ εἶναι τὰ εὐχάριστα καὶ ἀπρόοπτα μιᾶς περιουσίας! Ξενοδοχεῖον ὕπνου δὲν ὑπῆρχε καὶ δὲν ἤθελα νὰ ἐνοχλήσω κανένα ἄν καὶ μπορεῖ κανεὶς εὐκολὰ στὰ Σφακιά νὰ κτυπήσῃ ξένες πόρτες. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ φιλόξενον περιβάλλον εἶναι ξακουστό. Ἐπροτίμησα ὅμως νὰ τραβήξω ἐνωρὶς μὲ δάρκα πέρα πρὸς τὸ Λουτρό, διότι διὰ ξηρᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ φθάσῃ κανεὶς ἐκεῖ. x

Ἦτο πλέον ἀργὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ εὔρε-

Θῆ δάρκα αὐτὴν τὴν ὥραν διὰ τὸ Λουτρό. Ὅπως δ-
~~πω~~ ἔπρεπε νὰ μείνω ἐκεῖνο τὸ βράδυ σιτὴ χώρα Σφα-
 κίων γιατί τὸ κρῦο ἐγένετο πιδ αἰσθητὸ καὶ τὸ χιόνι
 ἐκάλωπε τίς κορυφές τῶν γύρω λόφων. Ἦμουν
 κυριευμένος ἀπὸ μιὰ θαθεῖα μελαγχολία καὶ ἀποθάρ-
 ρυνσι, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐκκνευτισμοῦ ποῦ μοῦ προξε-
 ναυσε αὐτὴ ἡ ἀγριότης τῆς φύσεως. Σκεπτόμουνα
 πῶς τὸ καθῆκόν μου τὸ δημοσιογραφικὸν μοῦ ὑπέβαλ-
 λε νὰ υπομείνω ὅλες τίς ταλαιπωρίες ποῦ θὰ συναν-
 τοῦσα. Μὴ ἤλθαν στιγμῆς ποῦ ἡ ταλαιπωρία μου μοῦ
 προκάλεσαν μιὰ ψυχικὴ ἐπανάστασι. Στίς κρίσιμες
 αὐτὲς στιγμῆς, ἐφάνηκε ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεός ὁ φί-
 λος μου ὁ Σήφης ποῦ εἶχε μάθει ἐν τῷ μεταξύ
 τὴν ἀφίξίν μου καὶ μὲ πῆρε στὸ Ἀρχοντικὸ του, ὅ-
 που δυστυχτέρευσα γιατί τὴν αὐγὴ θὰ ἔφευγα γιὰ τὸ
 Λουτρό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ τὴν Ἀνώπολιν.

Τὸ πρῶτὸ μὲ ξύπνησε ὁ Βαρκάρης ποῦ θὰ μὲ μετέ-
 φερε μαζὺ μὲ ἄλλους τρεῖς ἀκόμη. Ἐφυσόυσε δυνα-
 τὸς βορρηᾶς καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκασθήκαμε νὰ πλέωμε
 μὲ τὴ δάρκα γιὰλὸ, γιὰλὸ εἰς τὴν ἀπόκρημνον ἀκτὴν
 ὅπου ἡ θάλασσα ἦταν σχετικῶς ἤσυχη. Ἐβλεπα ἕνα
 καίκι τὸ ὁποῖον εἶχε διεύθυνσιν πρὸς τὴν χώραν Σφα-
 κίων καὶ κάθε λίγο ὁ ἀνεμὸς τὸ ἔβγανε ἀπὸ τὴ γραμ-
 μὴ του.

Ἐπιπλέον ἀπὸ τὸ τέταρτο ἐφθάναμεν εἰς τὸν Ἠλιό-
 γα, ὅπου κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1866—67 τὸ μι-
 κρὸν ἱστορικὸν ἀτμόπλοιο «Ἀρχάδι» ἐξεφόρτωε συ-
 χνά τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια διὰ τοὺς ἐπαναστάτας.
 Ἐκεῖ ἀρκετὴ ἔκτασι τῆς παραλίας εἶναι σκεπασμέ η
 μὲ βότσαλα, τὰ ὅπισθεν δὲ αὐτῆς γκρεμνὰ σκεπάζου-
 νται πουρνάρια καὶ κυπαρίσσια. Μετ' ὀλίγοντὰ διεργόμεθα
 τὸ σπήλαιον Ἀνηφορᾶς. Λέγεται Ἀνηφορᾶς, ἐπειδὴ
 ἐπάνω ἔχει ἕνα ἀνοιγμὰ ποῦ ὁμοιάζει μὲ καπνοδό-

χον. Ἀκολουθεῖ κατόπιν τὸ «Κοντὸ Μουρί» δηλαδὴ ὁ κοντὸς κάδος. Ἐκεῖ κοντὰ ἐπεράσαμεν ἀπὸ ἓνα μέρος θπυ 10 μέτρα μακρὰ ἀπὸ τὴν παραλίαν ἀναπηθὰ μέσ' ἀπ' τὴ θάλασσα γλυκὸ νερὸ τὸ ὁποῖον ἔρχεται ὑπογείως ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὰ βουνά. Εἰς τὴν τοποθεσίαν Μαυρομάλλι ἐπεράσαμε πάλιν ἀπὸ μιὰ σπηλιά καὶ ἐφθάναμε στὰ Γλυκιά Νερά. Ἐκεῖ ἄμα σκάφη κανεῖς εἰς τὴν ἄμμο τῆς παραλίας μὲ τὸ χέρι του μιὰ μικρὴ γουβίτσα βρίσκει γλυκὸ νερὸ. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ, τὴν 7η Ἀπριλίου τοῦ 1821, Μεγάλῃ Πέμπτη, συνῆλθον οἱ γέροντες τῶν Σφακιῶν διὰ νὰ ἀποφασίσουν τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

Παραπέρα, ψηλὰ ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν ἀπόκρημνον ἀκτὴν, ἐφάνη ἓνα σπήλαιον μισσο-επασμένο ἀπὸ κατρακλισμῶνες κοτρῶνες, ὥστε ἀπὸ τὸ σπήλαιον νὰ φαίνοντο μόνον δύο τρύπες. Μέσθ εἰς αὐτὴν τὴν σπηλιά εἶχε ἓνα ἐκκλησιᾶκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Πλησιοντικῆς θέσεως «Γλυκιά νερά» εἶνε τὸ ἀκρωτήριον «Σταυρός», τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ ἓνα μικρὸ ἐκκλησιᾶκι ποῦ εἶνε ἐπάνω στὸν κάδο κτισμένο. Εἰς τὰς 8 π.μ. ὁ καιρὸς κάπως ἐβελλιώθη. Ὁ μόνον μῦρα σὺννεφα ἐσκέπαζαν τὸν οὐρανὸν. Ἀρράξαμε εἰς τὸν ἱστορικὸν λιμένα τοῦ Λουτροῦ ἓνα ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους λιμένας τῆς μεσημβρινῆς Κρήτης, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θαλασσοῦ ἐμπορίου τότε τῶν Σφακιῶν, ποῦ εἰς τὰ 1821 εἶχαν περισσότερα ἀπὸ 40 πλοῖα. Ἐὰν δὲν ἦ ὁ ὁ λιμὴν τοῦ Λουτροῦ, δὲν θὰ ἠἰκιοῦσεν εἰς τὴν Κρήτην νὰ γίνῃ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 21. Ἀπ' ἐκεῖ εἰσῆγοντο θλα τὰ πρὸς πόλεμον ἀναγκάτια καὶ τὰ τρῶφιμα, δι' ὅλας τῆς ἐπαναστατημέναις ἐπαρχίαις. Εἰς τὰς 21 Μαΐου τοῦ 1821 ἐμαρξέθησαν εἰς τὸ Λουτρὸ οἱ καλλύτεροι καπεταναῖοι

ἀπ' ἑλπίδας τὰ χωριά τῶν Σφακιῶν καὶ διάλεξαν ἐξ ἀνδρας διὰ νὰ διευθύνουν τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ νὰ φροντίσουν καὶ διὰ τὰ ὑλικά μέσα. Τὰ ἐξ αὐτῶν ἄτομα ἦσαν ἔλοι πλούσιοι ἔμποροι πλοιοἱχοὶ μὲ πίστη μεγάλη εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας τῆς Μεσογείου.

Ἡ «Καγγελιὰ τῶν Σφακιῶν» εὐτως ἐλέγετο, ἦταν τρόπον τινὰ ἡ ἀνωτάτη Πολιτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑστερα ἀπὸ 8 ἡμέρας συνήλθον πάλιν οἱ ἐπαναστάται εἰς τὸ μοναστηράκι τῆς Θυμιανῆς Παναγιαίας, καὶ ἐκεῖ ἀνεγνώρησαν ἐπισήμως τὴν «Καγγελιὰν» καὶ ἐξέλεξαν τοὺς ὀπλαρχηγούς εἰς τὸν λιμένα Λουτροῦ...

Εἰς αὐτὸ τὸ λιμάνι οἱ ἄνεμοι εἶναι πολὺ ἐπικίνδουνοι, διότι κατεβαίνουν μὲ μεγάλη ὀρμὴ ἀπὸ τὰ ἀπόκρημα θουὰ τῶν ἀκτῶν, ἔχει στρωτοὶ ἀλλὰ κοματιαστοὶ, διακεκομμένοι, κατὰ σπηλιάδες, ὅμως λέγομεν, καὶ ἀνατρέπουν τὰ καΐκια καὶ ὅτι εὗρουν μπροστά. Λέγεται ὅτι τέτοιος ἄνεμος εὗρηκεν εἰς αὐτὰ τὰ μέρη καὶ τὸ πλοῖο μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Ἅγιος Πικύλος μετεφέρετο εἰς Ρώμην.

Τῆς ἐπομένῃς ὁ καιρὸς ἦταν κάπως καλλίτερος καὶ ὁ ἄνεμος φυσοῦσε πρὸς τὴν ξηρὰ καὶ ὑπελόγιζα ὅτι καὶ αὐτὴ θύσι τοῦ ἡλίου θὰ ἦμουν στὴν Ἀνώπολι. Ἐκύταζα νὰ εὗρω ἕνα ζῶον νὰ μὲ μεταφέρῃ, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον. Ἐπὶ αὐτὸ ἀναγκάσθηκα νὰ ἀνεβῶ τὸ ὕψωμα αὐτὸ πεζός.

Ἀνέβην τὶς ἀτελεῖωτες μικρὲς κορδέλες τοῦ ἀποκρήμου θουοῦ καὶ ὕστερα ἀπὸ μᾶς καὶ πλέον ὤρας πορείαν, εἶχα φθάσει στὸ ὑψηλότερον σημεῖον.

Ἀφῆκα δεξιὰ μου τὰ Καμπιά καὶ ἐστράφη ἀριστερὰ πρὸς τὸ χωριὸν Ρίζα. Ἀριστερὰ τοῦ δρόμου πρὸς τὰ Καμπιά βρῖσκονται οἱ λεγόμενες «γυναίκοσπηλιές», δηλαδὴ τρεῖς ἀρχαῖοι τάφοι ἐντὸς σπηλαίου.

Μέ είχε καταβάλει πλέον ἢ κούρασι καὶ κατέφυγα τὸ δράδου ἐκεῖνο εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἀγαπητοῦ μου φίλου Ε. Γλυμένου, ὅπου καὶ ἐφιλοξενήθην.

Ἡ ὥραία αὐτὴ πεδιάς τῆς Ἀνωπόλεως εἶναι εὐφορωτάτη παράγει σιτηρὰ, ἔλαια καὶ λαμπρὰ κρασιά. Ἀνάμεσα στὴ δενδρόφυτο ἔκτασὴ τῆς εἶναι κατασπαρμένα 8 χωριουδάκια ὁ Κάμπος, ὁ Γύρος, ἡ Ρίζα, τὸ Μαρνανά, ἡ Σκάλα, τὰ Παυλιανὰ, ἡ Λιμνιά καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος. Μοναδικὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς εἶναι ἡ θέα τῆς κορυφῆς τοῦ «Θαδωρῆ», ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄροπέδιον φθάνει εἰς ὕψος 2400 μέτρα. Πρὸς τὸ χωριὸν Κάμπος εἶναι καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Δασκαλογιάννη. Καὶ ἀφοῦ ἀναφέραμε τὸ ὄνομα τοῦ θρυλικοῦ αὐτοῦ ἥρωος ἅς σημειώσωμε ἐδῶ ἕμερικὰ ἀπὸ τῆ ζωῆ του, ὡς μοῦ τὰ ἀφηγήθησαν σεβαστοὶ γέροντες τῆς Ἀνωπόλεως.

Ὁ Δασκαλογιάννης δὲν ἦτο δάσκαλος ἀλλὰ τοῦ ἔδωσαν αὐτὸ τὸ ὄνομα γιατί ἦταν ὁ μᾶλλον μορφωμένος τῆς Ἀνωπόλεως. Τὸ ὄνομά του ἦτο Ἰωάννης Βλάχος καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Βλάχων, τῆς Ἀνωπόλεως. Ἦταν πολὺ εὐκατίσιατος ἐμποροπλοίαρχος καὶ εἶχε τέσσαρα μεγάλα πλοῖα μὲ τὰ ὁποῖα ἐταξίδευεν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ δι' αὐτὸ ἤξευρε καὶ Ἰταλικά καὶ Ρωσικά. Ἦταν τὸ τε ὁ μόνος ἄνθρωπος εἰς τὰ Σφακιά καὶ στὴν Κρήτην ἑλλην, ποῦ φοροῦσε φράγκικα. Ἦταν ὡς λέγουσιν ὑψηλὸς καὶ ὠμορφος καὶ εἶχε τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς πειθοῦς. Εἶχε μεγάλον πατριωτισμὸν. Ἦταν δμως καὶ ἀνήσυχος πνεῦμα καὶ εἶχε σχέδια ἐπαναστατικά.

Τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ ποίημα ποῦ ἔχει ἀφιερῶσει ἡ λαϊκὴ μουσα ὀμιλεῖ περὶ τοῦ καπέλλου

του και των πόθων του να φέρη τὸ «Μόσκοβο» τὴν
Ρωσσία, γιὰ νὰ διώξῃ τοὺς κατακτητὰς ἀπὸ τὴ Κρήτη.
Κάθε Λαμπρὴ καὶ Κυριακὴ ἔβανε τὸ καπέλλο.
καὶ τοῦ Πρωτόπαπα ἔλεγε «Τὸ Μόσκοβο θὰ φέρω.
νὰ τὰ συνδράμῃ τὰ Σφακιά τοῖσι Τούρκουσι νὰ ζυγώξου
καὶ γιὰ τὴν Κόκκινη Μηλιὰ δρόμο νὰ τῶνε δόσου
κι' ἀπὸ αὐτοὺς τὸ θέλουσι στὴν Κρήτη ν' ἀπομείνουν
σταυρὸ νὰ προσκυνήσουνε καὶ Χριστιανοὶ νὰ γίνουν.

Ἄλλο εἶναι τὸ ὄροπέδιον τῆς Ἀνωπόλεως μὲ τὰ
Κυκλώπεια τεῖχη εἰς τὸ νότιον ἄκρον καὶ ἄλλο τὸ ὄ-
ροπέδιον τῆς Ἀράδενας μὲ τὰ ἰδικὰ του ἀρχαῖα ἐ-
ρεῖπια. Ἀπέχουν δὲ μίαν ὥραν περίπου ἀπ' ἀλλή-
λων καὶ χωρίζονται διὰ βιχθυάτης φάρμαγγος.

Ἡ Ἀώπολις ἦτο μὲν πόλις πολὺ ἀρχαία, ἀλλὰ
συνοικισμὸς πολὺ ἀρχαιότερος ἦτο ἢ Ἀραδὴν ἢ ση-
μερινὴ Ἀράδενα ὅπου σώζονται καὶ σήμερον ἀρχαῖ-
αν κατοικίαι λαξευμέναι εἰς τοὺς βράχους.

Ἐλπικμε παραπάνω γιὰ τὸ ἐπαναστατικὸ πνεῦμα
τοῦ Δασκαλογιάννη πού δὲν τὸν ἄρνευε νὰ ἡσυχάσῃ.
Ὁλὰ προσθέσωμε—ἐδῶ μερικὰ ἀκόμη γιὰ τὴν δράσι του,
πρὶν προχωρήσωμε εἰς τὴν περιγραφὴ τῶν ἄλλων με-
ρῶν πού ἐπεσκέφθημεν.

Στὴν Τεργέστη καὶ εἰς τὴ Βενετία ὁ Δασκαλογιάν-
νης φαίνεται ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὰς συσκέψεις ὁμο-
γενῶν καὶ μὲ τὸν Θεόδ. Ὀρλώφ, πρὸς ὑποκίνησιν ἐ-
παναστάσεως. Ὅταν δὲ σιὰ 1769 ὁ ρωσσοικὸς στόλος
κατήλθεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ νερά, ὁ Δασκαλογιάννης ἐ-
νόμισε πῶς ἦρθε πλέον ἢ ὥρα, ἐπῆρε τὸν ἀδελφὸ του
του Παῦλο καὶ μερικοὺς Σφακιανοὺς καὶ πῆγε μὲ τὸ
πλεῖτο του νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Μπέη Μαυρομιχάλη,
τῆς Μάνης καὶ μὲ ἄλλους προκρίτους τοῦ Μωριά καὶ
μὲ τὸν Γιώργο τὸ Παπαζογλοῦ πού εἶχεν ἔλθῃ ἀπὸ

τῆ Ρωσσίᾳ. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀνεχώρησε τὸν Αὐγούστου τοῦ 1769 κατ' εὐθείαν διὰ τὴν Τεργέσιην καὶ ἐπρομηθεύθη μὲ δικὰ του χρήματα τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος ὥσπου νὰ ἔλθουν βοήθειαι ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν.

Ἄφου μετέφερε τὰ πράγματα εἰς τὰ Σφακιά, ἀρ-
χισε πλέον φανερά νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν ἐ-
παναστάσιν. Ὁ μόνος ποῦ τὸν ἀπέτρεπε καὶ ἀντέπρατιε,
ἦταν ὁ συγγενὴς του, ὁ Πρωτόπαπας τῆς Ἀνωπόλεως.
Καὶ τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι ἀναφέρει τὰς παρακινήσεις τοῦ
Πρωτόπαπα πρὸς τὸν Δασκαλογιάννην ὡς ἑξῆς :

Δάσκαλε Γιάννη λέει του, ἔλα στὸ λοῖσμό σου
οὔλης τῆς Κρήτης τὸ λαὸ θὰ πάρης στὸ λαιμό σου.
Καὶ θεὸ νὰ βάλῃς τὰ Σφακιά ἐκεῖ ποῦ δὲ χωροῦσι
κι' οὐλ' οἱ Πασάδες κι' ἡ Τουρκιά ἐλᾶ θὰ μαζω
[χοῦσι
κι' ὥστε νὰ ῥθοῦν τὰ κάτεργα κι' ὁ Μόσκοβας νὰ
[τιοῦν
δὲν θ' ἄχῃ σπῆτι Σφακιανὸς εἰς τὰ Σφακιά νὰ κάτῃ.
Τὰ παλληκάρια τῶν Σφοκιῶν θεὸ νὰ λιγολάτσουν
καὶ χῆρες, κι' ὄρφανὰ παιδιὰ πίσώ τωνε θ' ἀφίσουν
Τὰ παλληκάρια τῶν Σφακιῶν ἄδικα θὰ χαθοῦσι
καὶ τὰ Σφακιά ἄνωφέλωτα θὰ πᾶ νὰ σκλαβωθοῦσι».

* *

Ὁ Δασκαλογιάννης ὁμοίως, παρασυρθεὶς καὶ αὐτός,
ὅπως οἱ Μωραῖτες ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις τῆς
Ρωσσίας ἢ ὅποια διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων
ἤθελε νὰ περισπάσῃ τὰς δυνάμεις τῆς Τουρκίας, ἀνεπέ-
τασε στὰς 4 Ἀπριλίου 1770 εἰς τὴν Κράπην τὴν ση-
μαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἐμάζεψαν
γρήγορα στρατὸν ἀπὸ τὰ Χανιά καὶ ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον,
καὶ ἔστειλαν 6000 ἄνδρας εἰς τὴν Βρύσες, διὰ νὰ ἀνε-

βούν από την Κράπην εις τὸ ὄροπέδιον τῆς Ἀσκού-
φου. Εἰς τὸ Σελλί τῆς Κράπης τοὺς ἐκράτησαν οἱ
Σφακιανοί. Ἄλλ' ὅμως ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐξ ὀκτώ
χιλιᾶδων ἔσπευσε νὰ εἰσβάλη ἀπὸ τὸν Καλλικράτην,
τὸν ὁποῖον ὡς καὶ τὴν Ἀσφένδον κατέλαβον τὴν 26ην
Ἀπριλίου 1770.

Ἄλλη Τουρκικὴ στρατιὰ ἦλθεν ἀπὸ τὸ Ἡρά-
κλειον καὶ αὐτὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου κατέλαβε τὸ
ὄροπέδιον τῆς Ἀσκούφου. Στὸ τέλος οἱ Τούρκοι ἐγίναν
κύριοι τῆς Ἀνωπόλεως καὶ τῆς Ἀράδενας. Ἀφοῦ ἐ-
λεηλάτησαν καὶ ἔκαψαν ὅλα τὰ χωριά τῶν Σφακιῶν
ἐκτὸς τῆς Σμαριαῆς, κατίβηκαν στὸ Φραγκονάστελλο,
ὅπου εἶναι τόπος ὁμαλὸς καὶ ἀνοικτὸς μὲ ἄφθονα νε-
ρά. Ὁ Πασᾶ ἔμεινεν εἰς τὸν Ἐμπρόσγιαλον. Ἀπ'
ἐκεῖ ἐπροσκάλεσε τὸν Δασκαλογιάννην νὰ ἔλθῃ νὰ
συνάψῃ μαζὺ του εἰρήνην. Καὶ μολονότι τὸν ἀπέτρε-
πον ὅλοι, καὶ μολονότι ἤξερε ποῖα τύχη τὸν περίμε-
νε, ἀπεφάσισε νὰ πάῃ. Καὶ λέγει τὸ τραγοῦδι ὅτε
ἀποχαιρετᾷ τὴ γυναῖκα του ὡς ἐξῆς :

«Λέει, γυναῖκα μ' ἀκριβὴ καὶ μπιστικὸ μου ταῖρι
μὲ γνῶσι καὶ μὲ φρόνιψι ἄκουσε τὸ χαμπέρι
ἐγὼ θὰ πάω στοῦ Πασσᾶ μαζὺ του νὰ μιλήσω
καὶ δὲν κατέχω καὶ γοργὰ ἀνέ γυρίσ' ὀπίσω»
Ἔχε τὴν ἔγνοια τῶν παιδιῶν, σὰν εἶσαι μαθημένη
καὶ νὰ τὰ σιλλογιαῖzesσαι, ξύπνου καὶ κοιμισμένη
Πάντα μαζὺ μὲ τσ' ἐδικούς, ξαδέρφους καὶ μαρ-
[μπαδες
μὲ τσ' ἀδερφοὺς καὶ τσ' ἀνηψιούς π' ἀφήκαν οἱ για-
[γιάγες
κι' ὄλ πιζω πῶς μὲ τὸν Πασᾶ ἐγὼ θὲ νὰ φιλέψω
καὶ κ εἶνεος ποῦ σκληρώθησαν γιὰ νὰ τοοὶ ξεμπερδέψω
Τὰ θ ἄρηη μας εἰς τὸν Θεόν, νὰ τὸν παρακαλοῦμε

νά ξαναϊδοῦμε ὅσους ζοῦν κι' οὐλους ν' ἀνταμωθοῦμε
'Ελάτε στήν ἀγκάλη μου, παιδιά νά σᾶς φιλήσω,
καί φρόνιμα νά κάνετε ὥστε πού νά γυρίσω
ν' ἀκούσετε τῆ μάνας σας κι' ἐπ' αὐτῶν ἐδικῶν σας
Καί σεις οἱ φίλοι καί δικοί ἀδέρφια Σφακιανοί μου
ἀκούσετε νά σᾶ; εἰπῶ καί γώ τῆ συμβουλή μου
Τοῦ Τούρκου μὴ θαρρεύγετε εἰς ὅσα κ' ἀνὲ τάσξει
μὲ ψώματα θὰ πολεμᾷ οὐλοῖς νά σᾶς γελάσῃ
Τοῦ Τούρκου ν' ἀλαργιεύετ, κανεῖς μὴ τοῦ σιμῶνῃ
τὸ ριζικὸ καί ἡ μοῖρά μας δὲν ἄλλαξαν ἀκόμη.

* *

Οἱ φίλοι τῆ δὲν θέλουν νά τὸν ἀφήσουν νά πάῃ
μόνος στὸν Πασᾶ Θιλοῦν νά πᾶνε μαζὺ του. «Καί
τότε οἱ Πρωτόπαπας καί ἄλλοι πολλοὶ τοῦ λέσι:

* *

«Δάσκαλε Γιάννη Δάσκαλε, κι' ἐμεῖς θὰ σ' ἀκλουθοῦμε
γιὰ νά σὲ συντροφιάζωμε, νά σὲ παρηγοροῦμε,
ἂν δὲ καί δὲν ἀφίσωσι ὀπίσω γιὰ νάρθοῦμε
μαζὺ σ' ἄς ἀποθάνωμε μαζὺ σου νά πνιγοῦμε».

* *

Ἐνα πρωτὴ ἡμέρα Παρασκευῆ 17 Ἰουνίου 1771 ὁ
Δασκαλογιάννης σφιχτὰ δεμένος, ὀδηγεῖται ἀπὸ Τούρ-
κους στρατιῶτες εἰς μίαν πλατεῖαν τοῦ Ἡρακλείου
θπου μὲ πασσάλους εἶχον κατασκευάσει ἕνα κάθισμα
ὑψηλόν. Ἐεῖ ἀνέβασαν τὸ Δασκαλογιάννη καί τοῦ
ἔδεσαν χέρια καί πόδια σφιχτὰ ἐπάνω στοὺς πασσά-
λους. Προυσιάζθη κατόπιν ὁ δήμιος μὲ τὸ κοφτερὸ
μαχαίρι καί ἄρχισε νά τὸν γδέρνῃ, νά τοῦ κέβῃ δηλα-
δὴ μακρυε; λουρίδες πετοῖ ἀπὸ πᾶνω ὡ; κάτω! . . .
Πλήθος ἀπειρον Τούρκων ἔσπεκε τριγύρω νά ἴδῃ,

τοὺς σπασμοὺς τοῦ θύματος τὸ ὁποῖον καὶ ἐχλεύαζετο Ὁ Δασκαλογιάννης δὲν ἐφώναξε. Μόνον βαθεῖά ἀναστέναξε. Ὅταν πλέον ἐπροχώρησεν πολὺ ἢ ἐκδορά, ἐξέπνευσεν ἀπὸ τὸν φρικτὸν αὐτὸ μαριτύριόν του!...

Ὁλόκληρος ἡ Κρήτη ἐθρήνησε τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἡρώος ἐκείνου καὶ ἡ ὅλη ἐπαρχία Σφακιῶν ὠρκίσθη τὴν τελείαν ἐξόντωσιν τῶν Τούρκων καὶ εἰς μίαν μάχην παρά τὸ Φαράγγι τῆς Νίμβρου τοὺς ἀπεδεκάτησαν εἰ Σφακιανοὶ διὰ λίθων, μηδενὸς διασωθέντος.

* *

Ἐφυγα ἀπὸ τὸν Κάμπο μὲ τὰς πλέον θλιβεράς ἐντυπώσεις λόγῳ τῶν θσων εἶδα καὶ ἔμαθα διὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτὸ τοῦ Ἡρώος Δασκαλογιάννη, καὶ κατηγοροῦν σκεπτικὸς καὶ μελαγχολικὸς πρὸς τὸν σταθμὸν Ἀνωπόλεως ὅπου θὰ διενυκτέρευα, διότι τὴν ἐπομένην ἡμέραν πρῶτ' θὰ ἐφευγα πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Φαραγγίου τῆς Ἀράδενας.

Εἰς ὅλα καὶ ἀπὸ τὰ 9 χωριὰ τῆς Ἀνωπόλεως, πού διῆλθα, παντοῦ συνήγτων ἐρείπια σπιτιῶν τὰ ὅποια ὡς ἔμαθα εἶχον πυρποληθῆ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Αἱ οἰκογένειαι πού κατοικοῦσαν εἰς αὐτὰ ἐφυγαν τότε καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς ἄλλα νησιά καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατέφυγον εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἄλλοι Κρητιεῖς.

Ἄν πρῶτ' ἀπεχαιρέτησα τοὺς φίλους μου καὶ ἐφυγα ἐξ Ἀνωπόλεως μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Φαράγγι τῆς Ἀράδενας. Ὁ δρόμος μέχρι τοῦ Φαραγγιοῦ πηγαίνει ὅλο ἴσα, θαλτώδης ἕως σχεδὸν τὸ χεῖλος του. Ἀπ' ἐκεῖ ἀρχίζει εἰς σιενὸ καὶ δύσβατο μονοπάτι κομμένο ἀπὸ τὴν κατακόρυφον ἀνατολικὴν πλευρὰ καὶ μὲ κατέβηκε ἕκαστὸ τουλάχιστον μέτρα ὡς πού νὰ δυνῆθῶ νὰ περάσω εἰς τὴν δυτικὴν

πλευρὰ τοῦ φαραγγίου. Τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ μονοπατιοῦ εἶνα: καλῶς καὶ ἀσφαλῶς καμωμένο καὶ κάτω στρωμένο με τοιχαράκι πρὸς τὸν χαίνοντα κρημνόν. Σὲ πολλὰς ὁμῶς μεριὰς ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέρος εὐτε ζῶον εὐτε ἄνθρωπος ἤμπορεῖ νὰ περάσῃ. Ἐπὶ τέλους με μεγάλα βιάσαντ διήλθον τὸ φαράγγι καὶ ἔφθασα εἰς τὴν Ἀράδενα, εἷς μικρὸ χωριό. Ἦμουν κατὰ κοπος ἀπὸ τὴν πορείαν καὶ ἐκάθησα νὰ ἀπαυθῶ εἰς ἓνα ἐκεῖ μικροκαφεναδάκι περιεργαζόμενος τὰ γύρω τοῦ Φαραγγίου, τὸ ὅποτον μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐφαίνετο ὡς νὰ ἦσαν ἡ κόλασος τοῦ Δάντε.

Ἐκοιμήθην τὸ ἑσπέρας ἐκεῖνο εἰς ἓνα μικρὸ πανδοχεῖον, καὶ τὴν ἐπαύριον ἠγέρθην ἵνα συνεχίσω τὴν πορείαν μου. Ὁ ἥλιος ἐκυπόυσε τὰς χιονισμένας κορυφὰς τοῦ Θωδωρῆ. Ἦπια τὸ Σπρακιανὸ τσάϊ (μαλοϊτήρα) με ψωμί καὶ μέλι καὶ ἐξῆλθον μίαν βραχῶδη ἀτραπὸν τοῦ φαραγγίου ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος. Ἐκεῖ πλησίον ὑπῆρχε εἷς μονοπάτι πού φέρνει πρὸς τὸ σπήλαιον Πατερότριπες. Κεῖται πρὸς νότον τῆς Ἀράδενας καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ φαραγγίου εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἀπὸ τὸν πυθμὲντα του. Ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὸ χωριό, ἔχει εἴσοδον πολὺ μικρὰν καὶ ἀπέκρημον ἢ ὅποιαν δὲν φαίνεται εἰς τὸν πλησιέστερον κενεὶς πολὺ κοντὰ εἰς τὸ σπήλαιον αὐτό.

Ἐκεῖ κατέρευγον κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τὰ γυναικόπαιδα τῆς Ἀράδενας καὶ τῶν Λιβιανῶν. Ἡ περιέργειά μου με παρεκίνησεν νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτὸ καὶ νὰ τὸ περιεργασθῶ. Ἐρπων στὸ χῶμα εἰσῆλθον διὰ τῆς σιανωπῆς ὀπῆς του καὶ εὗρέθην μέσα εἰς τὸ βαθύ σκότος καὶ μόλις διὰ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τοῦ φακοῦ μου διέκρινα τοῦ; σταλαχτίτας του. Ἐσκαπτόμενην νὰ προχωρήσω πρὸς τὰ ἐσθότερα

τοῦ σπηλαίου ἀλλ' ὦ; ἀντελήφθην θὰ μοῦ ἦτο κατό-
πιν ἀδύνατον νὰ ἐξέλθω καὶ θὰ ἐπεφτα μέσα εἰς μίαν
ἄβυσσον.

Εἶχα πλέον πλήρη τὴν ἀντίληψιν τοῦ κινδύνου.
Αἴφνης μία κραυγὴ πού δὲν εἶχε τίποτε τὸ ἀνθρώ-
πινο ἀντήχησε μέσα σὲ κείνο τὸ σκοτεινὸ σπήλαιον.
Ψυχρὸς ἰδρῶς με περιέλουσεν. Ἦ νὰ ἦτο ἀραγε; Ἡ
το μία κουκουβάγια ἢ ὅποια εἶχε τὴ φωλιὰ της μέ-
σα. Εἶχα ὅμως μίαν κακὴν προκίσθησι. Ἐξήλθον ἀ-
θορόδως τῆς κρύπτης μου νομίζων ὅτι ἤκουον φωνὰς
κακοποιῶν πνευμάτων ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπηλαί-
ου. Εἶχε πλέον νυχτώσει καὶ ἔπρεπε νὰ σπεύσω νὰ
ἐπιστρέψω εἰς τὴν Ἀράδωνα νὰ διανυκτερεύσω. Δυ-
στυχῶς ὅμως κατὰ κακὴν μοῖραν λόγῳ τοῦ ἐπερχομέ-
νου γόστου τῆς νυκτὸς ἀπώλεσα τὸ μονοπάτι ἀπὸ τὸ
ὅπου ἦλθον καὶ περιεπλανώμην τῆδε κακεῖσε δίχως
νὰ γνωρίζω ποῦ κατευθύνομαι. Παρ' ὅλο τὸ ἡλιόλου-
στο τῆς ἡμέρας ἔ καιρὸς ἤλλαξεν ἐν τῷ μεταξύ καὶ
μαῦρα πάλι σύννεφα ἐσκέπαζαν τὸν οὐρανόν. Ἡ θύελ-
λα ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ξεσποῦσε. Ἐζήτησα
νὰ εἶρω μία κατεύθυνσι εἰς βορρῶσε ἀκόμη ἢ ἡ-
μέρα καὶ ἐσκεπτόμην περὶ θὰ ἔμενον ἐκεῖνο τὸ ἐσπέ-
ρας, μέσα εἰς τὰς ἀγρίας ἀτραπούς τῶν πέριξ βράχων.
Ἐδάδιζα τώρα πρὸς βορρᾶν ἵσως νὰ εἶθανα εἰς κα-
νένα μιτάτο νὰ εἴρισκον ἄστυλον. Προσεπάθουν νὰ
κρατηθῶ στὸν δύσβατο αὐτὸ δρόμο ἀλλ' ἢ προσπά-
θεια αὐτῇ με κούραζε φοβερὰ καὶ ἡ τρομερὴ αὐτὴ
πάλη μοῦ ἐκόστισε πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ψυχι-
κὴ μου δύναμι. Ἦρχισε νὰ δρέγγῃ ἀραιὰ κατ' ἀρχὰς
καὶ κατόπιν ραγδαίως. Εὐρέθην εἰς πολὺ κρίσιμον
θέσιν τὴν ὥραν αὐτὴν, αἰσθανόμενος νὰ διαπεριᾶ
τὸ σῶμα μου τὸ ψῆχος τῆς βροχῆς. Πέρασαν ὀλίγα
στιγμὰί ποῦ μοῦ ἐφάνηκαν ὥραι. Ὑπάρχουν περιπέ-

τιες οἱ ὁποῖες φαίνονται ἀπίστευτες καὶ εἰ ὁποῖες γιὰ κείνον καὶ τίς πέρασε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ξεχαστοῦν ποτέ. Αἰφνης ἕνας σκοτεινὸς ἔγκος ἐφάνηκε στεκόμενος ἐπάνω εἰς ἕνα βράχο καὶ αὐτοστιγμὶ ἕνα φτερούγισμα ἐνοιῶσα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μου. Ἦτο ὡς φαίνεται ἀετὸς ὅστις εἶχε τὴν φωλιὰν του καὶ τὸν ἐνόηλησε ἢ διάβηκός μου. Μιὰ ὥρα καὶ πλέον ἐδόξαξε αὐτὴ ἢ ἀγωνία. Ἐδιψοῦσα τρομερὰ καὶ προσεπάθουν νὰ εὔρω νερὸ νὰ κορέσω τὴν δίψαν μου. Τὰ πόδια μου ἦσαν πλέον κουρασμένα καὶ δὲν κατώρθωναν νὰ κινηθοῦν ἀρκετὰ γρήγορα προτοῦ ἐπέλθῃ ἢ ἀγρία ἐκείνη νύξ ἐν μέσω τῶν ὀρέων. Αἱ δυνάμεις μου ἀρχισαν νὰ μὲ ἐγκαταλείπουν. Ὅπως καὶ ἂν εἶχε τὸ πρᾶγμα ἦτο πεπρωμένον νὰ περάσω τὴν νύχτα ἐκείνη ἐν ὑπαίθρῳ ἔχον ὡς συντρόφους μου τὰ ἀγρίμια τῆς περιφερείας ἐκείνης.

Δὲν ἀπηλπίσθην ὁμως, καθότι ἔχω πάντοτε ὑπὸ τὴν ὄψιν μου ὅτι τὸ ἰσχυρότερον ζῆλιγτήριο τῆς ψυχῆς εἶναι ἢ ἀπελπισία. Θολώνει τὸ μυαλὸ καὶ ἐξαοθενεῖ τὸ σῶμα. Ἐπὶ τέλους ἢ μοῖρα ἐξηκολούθει νὰ μὲ κατατρέχῃ ἐκείνη τὴν νύχτα ἀλλὰ κατόπιν μὲ γύνθησε. Μακρόθεν εἶδον ἐπάνω εἰς ὕψωμα ἕνα ἐρειπωμένον σπίτι, εἰσῆλθον εἰς αὐτὸ καὶ ἐπέρασα τὴν νύχτα ἐκείνην μέσα εἰς τὸ φοβερὸ ψυχος. Οὐδέποτε θὰ ξεχάσω τὴν περιπέτειαν αὐτὴν καὶ εἶχα ἐπάνω στὸ φάραγγι τῆς Ἀράδενας.

Παρ' ὅλην τὴν κακὴν νύχτα καὶ ἐπέρασα μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ἐρειπωμένον σπίτι, αἱ δυνάμεις μου δὲν μὲ ἐγκατέλειψαν. Εἶχον τὸ θάρρος νὰ συνεχίσω τὴν πορείαν μου πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τοῦ φαρυγγίου καὶ νὰ δυνηθῶ νὰ εὔρω καὶ πάλιν τὸ μονοπάτι τὸ ὁποῖον θὰ μὲ ἔφερε εἰς τὴν Ἀράδεναν. Δὲν ἐφαντάσθην ὁμως ὅτι εἶχον πολὺ ἀπομακρυνθῆ τοῦ χωρίου καὶ δὶχως καλὰ

καλὰ νὰ τὸ ἐννοήσω ἠκολούθησα μίαν ἀτραπὸν ἣτις
ὄπως καὶ ἂν εἶχε θὰ μὲ ἐγλύτωνα ἀπὸ αὐτὴν τὴν κό-
λασιν σιὴν ὁποῖαν περιέπεσα. Ἐξηκολούθουν νὰ ἐκ-
δίξω μηχανικῶς ἀλλ' ὦ τοῦ θαύματος διέκρινα μακρό-
θεν μίαν πεπαλαιωμένην ἐκκλησίαν βιζαντινοῦ ρυθμοῦ
μὲ ὑψηλὸν τροῦλλον στηριζομένην ἐπάνω εἰς τέσσαρας
στήλας, τὰ τεῖχη της ἦσαν κτισμένα μὲ πέτρας προ-
φανῶς ἀρχαίας ἐποχῆς, τριγύρω δὲ εἰς τὸν τροῦλλον
ἦσαν ἐντετειχισμένα παλαιὰ πιάτα. Εἶχον πλησιάζει
πλέον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τὸ
ὁποῖον ἦτο νεκαλυμμένον διὰ τοιχογραφιῶν, τὰς ὁ-
ποίας εἰς πολλὰ σημεῖα εἶχε κατασιρέψη ἢ βροχή.
Τὰ μάτια δὲ τῶν ἀγίων ἦσαν δγαλμμένα ὡς φαίνεται
ἀπὸ τοῦς Τούρκους. Ἦτο ἡ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀϊστράτη
Ἀγίου Μιχαήλ, ὡς ἔμαθον.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ παλαιᾶς ἐποχῆς με-
τεφέροντο ἀπὸ μακρὰ εἰς ζωοκλέπται τοῦς ὁποίους
ᾤρχιζον καὶ ὁμολογοῦσαν ἂν ἔκλεψιν καὶ πού εἶχον
κρυμμένα τὰ κλοπιμαῖα. Ἄν ψευδορκεῦσαν, τοὺς ἔ-
περνε ἀμέσως ὁ Ἀϊστράτηγος τὴν ψυχὴν. Αὐτὸ ἀνα-
φέρει ἡ παράδοσις ὡς ἐπληροφορήθη ἀργότερον.
Ἐπὶ τέλους κατὰ τὴς 11 π. μ. ἔφθανα καὶ πάλιν εἰς
Ἀράδεναν καὶ διηγῆθη ἐν μέσῳ κύκλου χωρικῶν
τὰ ὅσα εἶχον ὑποσιτῆ καὶ ἐθαύμαζον ὄλοι καὶ ἐστχυ-
ροκοποῦντο πῶς κατώρθωσα νὰ εὔρω τὸν δρόμον νὰ
ἐπανέλθω. Παρέμεινον δύο ἀκόμη ἡμέρας εἰς τὴν Ἀ-
ράδεναν σκεπτόμενος νὰ κατέλθω πρὸς τὴν Ἀγίαν
Ρουμέλην καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Φαραγγίου Σαμαριᾶς
νὰ ἀνέλθω τὸν Ὀμαλὸν ἐπιστρέφων εἰς Χανιά.

Ἐξεκίνησα ἀκριβῶς μεσημέρι, ἐπέβασα πρῶτα
ἀπὸ τὸ Ξενοτάφι καὶ συνήντησα δύο στέριες ρωμαϊ-
κῆς ἐποχῆς καὶ κατόπιν ἐβάδισα 2 ὥρας μέσα σὲ

ρουμάνια ὡς ποῦ νὰ φθάσω εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Σελούδας.

Ἡ περίφημη Σελούδα ! Νὰ στέκης ἐπάνω στὴν κορυφὴ καὶ νὰ βλέπῃς βαθεῖα κάτω τὸ Λιβυκὸν Πέλαγος καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ ἓνα δύσβατον μονοπάτι ποῦ σοῦ ἔρχεται ἴλιγγος. Τὰ μουλάρια δὲν βρίσκουν ποῦ νὰ πατήσουν, ὄλο γλιστροῦν ἐν κατήφορο.

Τέλος, κατόπιν ἀγωνίας μιᾶς ὥρας ἀκριβῶς, ἔφθασα εἰς τὰς 3 μ. μ. εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον τῆς Σελούδας. Ἀπ' ἐκεῖ τὸ μονοπάτι πηγαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀνάμεσα σὲ θάμνους καὶ δένδρα. Ἐφθασα εἰς τὸν Ἅγιον Παῦλον.

Κάτω στὴ θάλασσα, στὴν ἐρημιᾷ, μακριὰ ἀπὸ κατοικίαις ἀνθρώπων, στέκει αὐτὸ τὸ καμπύλαιον Βιζαντινὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Παύλου. Κοντὰ σ' αὐτὸ καὶ 20 μέτρα ἀπὸ τὸ γυαλὸ ἀνοβλύζει ἀπὸ τὴν ἄμμο ἓνα ρυάκι δίκυγέστατο γλυκοῦ νεροῦ καὶ χύνεται στὴν θάλασσα. Ὅσκις εἶνε τριχομῖα σκεπάζεταιτι ἢ πηγὴ ἀπὸ κύματα. Αὐτὰ κτυποῦν πάνω στὸ ἐκκλησάκι καὶ τὸ ἔχουν μισοξεκουφήση.

Ἄρχισε πάλιν νὰ φυσᾷ νοτιᾶ; καὶ νὰ ἔρχονται σύννεφα ἀπὸ κάτω. Ἐδίασθην τότε νὰ φθάσω ὅσον ἠδυνάμην ἐνωρίτερον εἰς Ἁγίαν Ρουμέλην νὰ μὴν ἔχω καὶ πάλιν νέας περιπετείας.

Ἐφθασα στὴν Ἁγίαν Ρουμέλην καὶ εἰσηλθὼν στὸ μαγαζὶ τοῦ κ. Ἀναστάση, ἐκάθησα ἔξω καὶ ἔδλεπα τὸν Λιβυκὸν ὄριζοντα καὶ τὰ πέριξ. Ἀκριβῶς εἰς τὰς 6 μ. μ. ἐξεπράγη φοβερά καταίγις μὲ συννεφίαις ἀστραπᾶς καὶ βροντᾶς καὶ μὲ βροχὴν ραγδαϊοτάτην, θέαμα μεγαλοπρεπέστατον παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ παραγγιοῦ.

Μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας ἢ βροχὴ ἔπαυσεν. Ἐκάθησα ἔξω ἀπὸ τὸ μαγαζὶ διὰ νὰ ἀπολύσω τὸ μεγάλο

πρεπές θέαμα τῆς ἀγριεμμένης θαλάσσης καὶ τῶν μαύρων γύρω μου ἀποκρήμων βουνῶν, μὲ τὴν εἴσοδον πρὸς τὸ φαράγγι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατήρχετο χεῖμαρρος μὲ βοή μεγάλη. ἸΜακρυὰ πρὸς νότον ἐχόρευον μεσ' στὴν θάλασσαν τὰ νησιὰ Γαῦδος καὶ Γαυδοπούλα ἢ μᾶλλον ἐχόρευον τὰ κύματα τριγύρω των. Σύνεφα ἤρχοντο ἀκόμη ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἀστραπὲς διεσταυρώνοντο ἀπὸ τὸ ἓνα εἰς τὸ ἄλλο νέφος Ἄρχισε νὰ σουρουπῶ νη, γιατί ὁ ἥλιος εἶχε βασιλεύσει πρὸ μισῆς σχεδὸν ὥρας. Ἐμπῆκα στὸ μαγαζί καὶ ἐρώτησα τὸν Ἀναστάση τί θὰ ἔτρωγα ἐκεῖνο τὸ βράδυ καὶ ποῦ θὰ κοιμώμουν, καθότι ἐδλεπον δι' αὐτό; δὲν εἶχε τόπο. «Μὴ λυγροψυχᾶς μοῦ λέγει. τὰ εἶχα ὅλα ὑπ' ὄψιν μου θὰ σοῦ εἰτοιμάσω νὰ φᾶς καὶ ὅσον γὰ τὸν βῆνο θὰ σὲ πῶω σιὸ Σταθμὸ Χωροφυλακῆς. Τοὺς ἔχω εἰδοποιήσει νὰ σοῦ παρέξουν κίθε βοήθεια. Εἶνε καθήκον μας δι' ἓνα ξένον ποῦ ἦλθε πρώτη φερα στὸ τόπο μας. Θὰ βρεῖς ἐκεῖ παστρικά κρεββάτι καὶ θὰ κοιμηθῆς λαμπρὰ» Μὲ εὐγνωμοσύνη ἐνθυμῶμαι πάντοτε τὸν εὐγενέστατον Σταθμάρχην τῆς Χωροφυλακῆς τοῦ ὁποίου λησμονῶ τὸ ὄνομα καὶ ὅστις μοῦ ἐφέρθη πολὺ φιλοφρόνως. Ἄπ' ὅλους ἤκουον διὰ τοῦ; καλοῦ; τρόπους του.

Καὶ πράγματι ὁ Ἀναστάσης τὸ βράδυ ἐκεῖνο μὲ εἰτοιμάσε ἓνα καλὸ καὶ πλουσιοπάροχο δεῖπνο καὶ ἔπειτα ἀπὸ κἄμπωση ὄρα μὲ ἐπῆγε στὸ Σταθμὸ τῆς Χωροφυλακῆς. Ἐκεῖ εὐρήκαμε τὸν ἐνωματάρχην—οὐ χωροφύλακες ἐγύριζαν ἔξω.

Μοῦ ἔδειξε τὸ κρεββάτι μου μὲ ὀλοκάθαρα σунδόνια καὶ μὲ δύο ζεστὲς κουβέρτες. Ἐκουβεντιάσαμε ἀκόμη ὀλίγο μαζύ του, καπνίζοντας, καὶ ἔπειτα ἐπέσαμε εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως. Μὲ ἐκνούριζαν τὰ κύματα ποῦ κουρασμένα πλέον ἐκυλοῦσαν ἐπάνω στὰ ἔδρακλα τοῦ γιालοῦ.

Τὴν ἐπομένην ἢ καταιγὶς εἶχε κοπάσει καὶ ἀνέ-
τειλε μιᾷ ἡμέρᾳ χαρὰ Θεοῦ! Τὰ κύματα ποῦ πρὸ
ὀλίγων ὥρων ἐμαστιγῶναν τὰς ἀκτᾶς, ἐχάϊδευαν τώ-
ρα ἀπαλὰ τὰ βότσαλα τῆς παραλίης μὲ ἓνα ἤρεμο ἄρ-
γοκύλισμα.

Ἐφοδιάσθηκα μὲ τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὸν δρόμο μου,
καὶ ἐξεκίνησα. Εἶχα μπροστά μου ἕξι ὥρων ἀνήφορο,
δὲν εἶνε μικρὸ πρᾶμμα. Στάς 10 π. μ. ξεκίνησα καὶ
μετὰ ἐνὸς τετάρτου πορευτῶν ἔφθασα εἰς τὸ χωριὸν Ἄνω
Ἁγιά Ρουμέλη. Πρὸ τοῦ χωριοῦ εἶναι μία ἐκκλησία
τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου μέσα σὲ σπήλαιον. Τὸ μικρὸ
αὐτὸ χωριό, τὸ καλοκαῖρι εἶνε παράδεισος. Τὰ τριγύρω
δοσνὰ εἶναι στολισμένα μὲ ὠραῖα κυπαρίσσια, Κάθε
σπιτάκι μὲ τὸ περιβόλι του, ἀπὸ λεμονιές καὶ πορτο-
καλιές ποῦ τὴν μυρωδιὰ τους ἀκούς ἀπὸ μακρυὰ, μὲ
πλατύφυλες συκιές καὶ μὲ λογιῶν λογιῶν θάμνους καὶ
λουλούδια. Ὅλα ὠραῖα μόνον ἥλιον εἰ ἀνθρώποι δὲν
ἔχουν πολύν. Ἐρχετι ἀργὰ καὶ φεύγει γλήγορα ἔ-
χουν δὲ καὶ πυρετούς. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ χωριὸν περνᾷ
τὸ νερὸ τοῦ φαράγγιου. Ὅταν δὲ τὸ φαράγγι κατεβᾷ-
ζει νερά, τὸν χειμῶνα μὲ τὰ χιόνια ἢ διαμονὴ δὲν εἶ-
νε εὐχάριστος. Αὐτοὶ ὅμως ἀπὸ γενεές γενεῶν ἐου-
νήθισαν καὶ εἶνε εὐχαριστημένοι.

Ἐρώτησα στὸ χωριὸν ἂν στὸ φαράγγι μέσα θὰ
συναντοῦσα ἀγρίμια. «Ἀπὸ πολὺ μακρυὰ, ἴσως νὰ δῆς
ἓνα δύο, μοῦ ἀπήνησαν».

«Δυστυχῶς Κύριε Βούρβαχη, θὰ ἐκλείψουν τὰ ἀ-
γρίμια ἀπὸ τὰ Ἄ. Ὅρη πολὺ γρήγορα, ἐφ' ὅσον ἀρχι-
σαν νὰ τὰ κυνηγοῦν. Πρέπει τὸ κυνήγι αὐτὸ τῶν
ὠραίων ζῶων νὰ ἀπαγορευθῇ ἢ τοῦλάχιστον
νὰ περιορισθῇ».

Ἀποχαιρετίσας ἅπαντας ἐλοὺς καὶ εὐχαριστή-
σας αὐτοῦς τοὺς καλοκάγαθους ἀνθρώπους ἐσυνέχισα

τόν αναφορικόν αὐτόν, καί ἀπόκρημον δρόμον καί μετὰ ἕξ ὀλοκλήρους ὥρας ἔφθασα εἰς ἕνα μύλον.

Ἐβάδιζα πότε δεξιᾷ καί πότε ἀριστερᾷ ἀνάμεσά σέ σουβλερές πέτρες καί κάθε τόσο ἔκκμηνα σταθμοῦς. Διευκιτέρευσα εἰς τόν μύλον καί τήν ἐτρομένην, κατηρχόμεν ἄ τό ἕνα δύσβατον μακρόν μονοπάτι πρὸς τήν εἴσοδον τοῦ φαραγγιοῦ Σαμαριάς. Ὑστερα ἀπό λίγη ὥρα ἔφθασα εἰς τήν πρώτην πόρτα (δηλαδή εἰς τὸ πρῶτον στένωμα). Τὸ νερὸ ἦτο πολὺ, λόγῳ τῶν συνεχῶν βροχῶν καί ὡς ἐκ τούτου ἠναγκαζόμεν νὰ ὑπερπηδῶ ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα καί κάποιε τσαλαβουτοῦσα.

Καί ὅπιν ἔλων αὐτῶν κατώρθωσα νὰ φθάσω εἰς τήν δευτέραν πόρτα. Αὐτὴ ἦταν σ ἐνή, πιδ μακρὸν καί πιδ ὕψηλὴ ἀπὸ τῆς πρώτης. Πέτρες μεγάλες διὰ νὰ μὴν εἰπῶ βράχια, πού εἶχε κατεβάσῃ τὸ ρέμμα μεῦ ἔφραζαν τὸ δρόμο. Ὅταν μίξ καταιγίς περάσῃ τὸν ἀνήφορον πρὸς βορρῖν αἱ τὸρτες μένουσ μέρες κλεισμένες, διότι τὰ συσσωρευόμενα μέσα σ' αὐτὲς νερὰ ἀνέρχονται εἰς 4—5 μέτρα ὕψους ὡς φαίνεται ἀπὸ τὰ πλάγια αὐτῶν. Κόπος διὰ τοῦς ἀνθρώπους καί διὰ τὰ ζῶα εἶνε αὐτὴ ἡ δίοδος, ἀλλὰ καί ἀφικνίσι ως ἀπολαυστικὴ. Ἐκεῖ βλέπεισ τήν φύσιν εἰς ἔλον τὸ μεγαλεῖον καί εἰς ἔλην τὴν ἀγριότητα ἴης.

Θάμνοι, λουλούδια ἄπειρα, θγαίνουσ ἀπὸ ἔλεσ οχεδὸν τὲς σχισμάδες τῶν βράχων, ἀκόμη καί κυπαρίσσια καί ἀγρισουκιές, περιπλοκάδες δὲ ἐνδύουσ τὰ ἔσρα βράχια.

Ἦταν ἐβρίθκα ἀπὸ τὴν διύτερη πόρτα καί ἀνοίγειν ὀλίγον ὁ τόπος, ἔβλεπα ἀπὸ πάνω μου ἀκριβῶς τὸν ἥλιον, γιατί ἦτο μεσημέρι. Τί μαγεῖα, τί πρασινάδες, τί ποικιλία χρωμάτων !

Ἦφτασα τώρα σιτὴν Τρίτην πόρταν !

Ἐκεῖ πλέον ἠναγκασθην νὰ βαδίζω πολὺ ἀργά

ἀπὸ σιενωποῦς πρὸς μέλις χωροῦσα νὰ εἰσέλθω πρὸς τὰ ἐνδότερα. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ κανεῖς Βενετσιάνος, κανεῖς Τούρκος, καὶ κανεῖς ἔχθρὸς τῆς ἐλευθερίας δὲν κατώρθωσε ποτὲ νὰ περάσῃ «**Αὐτὲς οἱ τρεῖς πόρτες καὶ αὐτὸ τὸ Παράγγι ἦσαν τὸ φρούριον τῆς Ἐλευθερίας τῶν Σφακιανῶν, ἦσαν αἱ Θερμοπύλαι τῶν Σφακιῶν!**

Ἐκεῖ καὶ παραπάνω εἰς τὴν Σαμακρίαν κατέφευγον κατὰ χιλιάδας τὰ γυναικόπαιδα, ἐνῶ οἱ ἄνδρες καὶ οἱ πκτιέρες, τοὺς ἐπολεμοῦσαν στὰ βουνά.

Εἰς τὰς 2 μ.μ. ἔφθασα εἰς θέσιν Κεφαλεβρύσι. Ἴσως λέγεται Κεφαλοβρύσι, διότι μίαν μόνον μεγάλην πηγὴν εἶδα. Τὰ νερά αὐτῆς βγαίνουν ἀπὸ τὸ δράχο, θὰ ἔρχονται ἔμωξ ἀπὸ καμμιὰ καταβάθρα ψηλὰ ἐπάνω ἀπὸ κανένα βουνὸ καὶ βρίσκουν διέξοδον ἐκεῖ κάτω εἰς τὰ παραδαρμένα καὶ ἀνακατωμένα πετρώματα. Τὸ νερὸ τρέχει τὸν κατήφορον εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ φαράγγου. Ἐκεῖ εἶνε πλατάνια πολλὰ, πελώρια καὶ τριγύρω κυπαρίσσια ὑψηλὰ.

Τὸ μάτι δὲν χορταίνει νὰ ἐλέπη ἀποτόμους καὶ γραφικεὺς λόφους.

Εἶναι πράγματι ὑπέροχο τὸ θέαμα τῆς ἀγρίας καὶ μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς φύσεως πρὸς προκαλεῖ διάφορα συναισθήματα ἀνάμικτα ἀπὸ φόβου καὶ ἀπὸ θαυμασμοῦ. Ὁ ἥλιος, τρεῖς ὥρες πρὶν ἀκόμη βραδυάσῃ χάνεται πίσω ἀπὸ τὰ πανύψηλα γύρω βουνά καὶ τὸ λυκόφως πρὸς ἔρχεται τόσο νωρὸς γεμίζει τὴν φύσιν μ' ἓνα ἀσυλλήπτου μεγαλείου μυστήριον πρὸς τὸ καθιστοῦν ἀκόμη πρὸς ὑπερκόσμιον ἢ ἐρημιᾶν, οἱ ψυθιρισμοὶ τοῦ ἀνέμου ἀνάμεσα ἀπὸ τῆς χαράδρας, ἀπὸ τὰ φυλλώματα τῶν δένδρων καὶ τῶν θάμνων καὶ τὰ ρυθμικὰ κειλαρίσματα τῶν βουκλίων Ὁ ἐπισκέπτης ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐκεῖ κάπου κοντὰ του ἔχουν σιγήσει τῶ

χορὸ καὶ τὸ ἐξωτικὸ τραγοῦδι τοὺς αἰ θρυλλικὲς νεο-
ράϊδες!

Μετὰ 20 λεπτὰ ἔφθασα εἰς τὴν Πέρδικα. Καὶ ἐκεῖ
πάλι συνήνησα πευκα, κυπαρίσσια καὶ ἔληές ἄγριες
μέσ' αὐτοῦ; θράχους, ὄλα καταπράσινα.

Εἰς τὰς 2 Μ.Μ. ἐμπήκα σ. ἢ **Σαμαριά!**

Σαμαριά. Ἡ ὄνομασία, προήλθεν ὡς λέγουσιν ἐκ
τινος ναοῦ τῆς Ὀσίας Μαρίας. Ἔχομεν λοιπὸν Ὀσία
Μαρία, Σιά Μαρία Σαμαριά. Πόσες προσευχῆς, πό-
σους ὀδυρμοὺς, πόσα κλάματα καὶ πόσα ταξίματα ἤ-
κουσεν αὐτὴ ἢ Ὀσία Μαρία ἀπὸ ἀπελπισμέναις γυναί-
κες καὶ δυστυχῆ παιδιὰ πού κατὰ διαφόρους ἐπανα-
στάσεις τρέμοντα κατέφευγαν ἐκεῖ ὡς εἰς σωτήριον
κρυψφ' ἕστων, ἐνῶ οἱ ἄνδρες, πατέρες, καὶ ἀδελφοί,
ἐπολεμοῦσαν μὲ τοὺς Τούρκους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας
τῶν!

Ἡ θέσις τοῦ χωριοῦ Σαμαριά εἶνε ἐξόχως ρωμαν-
τικῆ, ἀλλ' οἱ κάτοικοι στεροῦνται τοῦ εὐεργετικοῦ
ἡλίου, τὸν ὁποῖον τοὺς κρύβουν τὰ πέριξ βουνά. Τὸν
χειμῶνα ὁ ἥλιος μόλις 3 ὥρες βλέπει τὸ χωριὸ, τὸ
δὲ καλοκαίρι 5 ὥρες. Τὸν χειμῶνα τοὺς πλακῶνουν
τὰ χιόνια καὶ τὴν ἀνοιξιν τὰ νερά.

Τρεῖς ὡ; τέσσαρες μῆνες εἶνε ἐκεῖ μέσα φυλακι-
σμένοι.

Οὔτε πρὸς τὰ κάτω εἶναι δυνατόν νὰ περάσουν
οὔτε πρὸς τὰ ἔπάνω. Καὶ μὲ ὄλα αὐτὰ καὶ μὲ ὄλους
τοὺς πυρετοὺς πού τοὺς βασανίζουσι, μένουσι καρφωμε-
νοι εἰς τὸν τόπον τοῦς.

Οἱ Σαμαριῶται ἔχουσι μικροὺς κήπους μὲ καρποφό-
ρα δένδρα καὶ λαχανικὰ θγάζουσι καὶ ὀλίγο κριθάρι,
ζῶσι δὲ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ὕλοτομίαν.

Φεύγων ἀπὸ τὴν Σαμαριά πρὸς τὸν Ἅγιον Νικό-
λαον ἀπάνησα μετὰ 10 λεπτὰ τὴν θέσιν Καλορδά-

χτης. Ἐκεῖ εὐρίσκονται παλαιὰ μιτιρίζια (ταμπούρια
ξηλαδῆ προμαχῶνες) πού ἔλαμαν μιὰ φορά οἱ Σφα-
κιανοί διὰ νὰ σταματήσουν τοὺς Τούρκους ἀνὰ τυχὸν
κατίθειναν ἀπὸ τὸν Ὀμαλό.

Ἵστερα ἀπὸ μισή ὥρα ἔφθανα εἰς τὴν θέσιν
Βρύση καὶ κατόπιν εἰς τὸν Ἄγιον Νικόλαον.

Τριγύρω εἰς αὐτὸ τὸ ἐκκλησιδάκι εἶναι καμμιὰ
εἰκοσαριά πελώρια κυπρίσσια, κανένα ἕμως ἀπὸ αὐ-
τὰ δὲν ἔχει κοπῆ διότι θεωροῦνται πῶς εἶναι κτήμα
τοῦ Ἁγίου καὶ δι' αὐτὸ εἶνε ἱερά. Καὶ ἐδῶ βράχια,
δένδρα, θάμνοι καὶ σκοτάδι! Μετ' ὀλίγην ὥραν εἶδα
τὸ φαράγγι Πεταχτάνι, τὸ ὁποῖον προχωρεῖ πρὸς τὸ
φαράγγι τῆς Σαμαριάς, δηλ. τελειώνει ἐκεῖ. Ἀπὸ τὸ
φαράγγι αὐτὸ βγαίνει νερό, πού παρακάτω χάνεται
εἰς τὴν θέσιν «Βρύσης».

Εἰς τὰς 4.30 ἔφθασα εἰς τὴν ἱστορικὴν θέσιν Νε-
ροῦτσι ἢ Νερούτσικο, διὰ τὴν ὁποῖαν μού διηγή-
θησαν εἰς τὴν Ἀνώπολιν, σχετικῶς μετὰ τὴν ἐπανάστα-
σιν τοῦ Δασκαλογιάννη στὰ 1770. Λέγω πῶς ἡ θέσις
εἶνε ἱστορικὴ, διὰ τοὺς Σφακιανούς τοῦλάχιστον, διό-
τι τότε οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸν Ὀμαλό εἶχαν εἰσβάλει
εἰς τὸ φαράγγι, διὰ νὰ σφάξουν καὶ νὰ αἰχμαλωτί-
σουν τὰ γυναικόπεδα, πού εἶχαν καταφύγει εἰς τὴν
Σαμαριά. Καὶ πράγματι, ὅσες εἰκογένειες εἶχαν ἀρ-
γήσει νὰ κατέβουν εἰς πρόφτασιν οἱ Τούρκοι στὸ Νε-
ρούτσι καὶ ἄλλες ἔσφαξαν ἄλλες αἰχμαλώτισαν. Τίς
πρόφτασαν ὁμῶς ἐκεῖ ἕνα σῶμα Σφακιανῶν, οἱ λεγό-
μενοι Νυχτοπολεμισταί, καὶ ἔσωσαν κόμποσες γυναί-
κες καὶ παιδιὰ.

Μεταξὺ αὐτῶν ὧν Νυχτοπολεμιστῶν ἦτο καὶ ὁ
Μηνοῦσος Μποιάος ὅστις κατόρθωσε νὰ ἐξολοθρεύσῃ
οὐκ ὀλίγους Τούρκους καὶ ἐπέφερε τὸν πανικὸν εἰς
αὐτοὺς τοὺς ὁποίους ἔτρεψεν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ἐκτὸ

τε πέραν τοῦ Φαραγγίου δὲν ἐπάτησε πλέον Τοῦρκος.

Θὰ ἀναφέρω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς δράσεως τῆς ἐν-
δόξου αὐτῆ· οἰκογενείας Μπονάτου. Ὁλόκληρος ἡ εὐ-
κογένεια αὖτις ἠγωνίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλη-
ρωμένης Πικτιδος ἐν δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐν
κρατήσῃ τὸ γόητρον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἄπειρα εἶνε
τὰ μέλη τῆς κούρεσαν ἐνδόξως εἰς τὸ πεδῖον τῆς τι-
μῆς μαχόμενα.

Τῷ 1768 γενικὸς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μανοῦσος Μπο-
νάτος, ὡς ἀναφέρει καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ψυλλάκη. Ὁ
Μανοῦσος Μπονάτος τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 1770 μα-
ζὺ μὲ ἄλλους ἀνεκήρυξεν γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν Σφακίων
τὸν Δασκαλογιάννην. Ὁ δὲ Ἰωάν. Μπονάτος ἀνεγνω-
ρίσθη ὀπλαρχηγὸς καὶ Σωματάρχης του.

Τὸ ἴδιον ἔτος ὁ Ἰωάν. Μπονάτος μὲ 200 Σφα-
κιανούς σιὰ «Ξυλόσκαλο Πόρτες» κατέστρεψεν ὀλό-
κληρον τὸν ἐκ τριῶν χιλιάδων τουρκικὸν στρατὸν
συλληφθεὶς ἕμως αἰχμάλωτος μετὰ τοῦ Δασκαλο-
γιάννη ἐστάλη μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς φυλακὰς
Ἑρακλείου.

Πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Δασκαλογιάννη τελευταία
του λέξις ἦτο ἐν πῇ τοῦ αἰμοχαροῦς Πασᾶ «Τι ἔγεινε
μωρὲ ὁ Μπονάτος;» Ὁ δὲ Πασᾶς τοῦ ἀπάνησε «Ἄ-
φης τί ππραγγελίαι σου Δασκαλογιάννη, καὶ ὁ Μπο-
νάτος δὲν θὰ φθάσῃ ποτε σιὰ Σφακιά. Ἐτένα καὶ αὐ-
τὸν θὰ σὰς φάῃ τὸ κύμα τῆς θαλάσσης». Ὁ Μπονά-
τος ἕμως ἐν τῷ μεταξὺ ἔχε σπάσῃ τὴς φυλακὰς καὶ
ἔδραπέτευσε μαζὺ μὲ ἄλλους συντρόφους του εἰς τὴν
Ἰταλίαν.

Ἡ ἱστορία τοῦ Παπαδοπέτρου ἀναφέρει τὰ
ἑξῆς: ὅτι ὁ Μ:χαλὴ Μπονάτος ὀπλαρχηγὸς, γε-
ναίως μαχόμενος ἐφρονεῦθη στὸν Πύργον τοῦ Ἀλιδάκη
στὸν Ἀποκέρωνα σιὰ 1821. Ὁ δὲ Στρατὴς Μπονάτος

ἐφρονεύθη καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν μάχην τῶν Σφακίων σὺν
1821.

Ὁ Γεώργ. Μπονάτος ὀπλαρχηγὸς ἐστίαλη πρῶτος
ἐκ Κρήτης σὺν 1866 εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν ὡς
Βουλευτὴς.

Ὁ Στέφ. Μπονάτος ὀπλαρχηγὸς Νομοῦ Χανίων
καὶ Σφακίων ἐπολέμησεν εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ
1866—77,95.

Ὁ Νικόλ. Μπονάτος ἔπεσεν ἀνδρείως μαχόμενος
κατὰ τὴν μάχην τοῦ Δρομονέρου Κισσάμου τῷ 1895.

Ὁ Ἀναστ. Μπονάτος ἐπιζῶν ἤδη ὑπῆρξεν καὶ
αὐτὸς ὀπλαρχηγὸς εἰς ἐπολέμησεν ἀνδρείως εἰς ὅ-
λας τὰς μάχας τοῦ 1895 εἰς τὸν Ν. Χανίων καὶ εἰς
τὴν μάχαν τοῦ 1912—13 τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος
εἰς τὸ σῶμα τοῦ Δελαγραμμάτικα καθὼς καὶ εἰς
τὸν Σαμιακὸν ἀγῶνα.

Ὁ Κυριάκος Μπονάτος ἐπιζῶν, ἐπολέμησεν ὡς
λοχαγὸς εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ Πο-
λέμου κατὰ τὰ ἔτη 1912 ἕως 1913.

Ὁ Νικόλαος τοῦ Ἰωάννου Μπονάτος λο-
χίας ἐπιζῶν ἤδη ἐπολέμησιν καὶ εὖτις κατὰ τὰ
ἔτη 1912,13 καὶ 21 εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ ἑλληνο-
τουρκικοῦ πολέμου μέχρι Ἀγκύρας.

Ὁ Στρατῆς Μπονάτος ἐπιζῶν, ἐκ τῶν πρώτων ἐ-
στίαλη εἰς τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα καὶ ἐπολέμησεν
ἀνδρείως εἰς ὅλας τὰς μάχας παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀ-
ειμνήστου Μελά.

Μισὴ ὥρα παραπάνω ἀπὸ τὸ Νεροῦτσι ἔφθανε εἰς
-ὸ περίφημον **ΞΥΛΟΣΚΑΛΟ**.

Διὰ τὴν ἐκθέσιν τὰς ἐντυπώσεις μου γενικῶς διὰ
τὸ Ξυλόσκαλο δὲν φθάνουν δύο ὁλόκληροι στήλαι
τῆς Ἐφημερίδος. Ἄρκοῦμαι μόνον εἰς τὰ σπουδαιότερα
καὶ τοῦτο διὰ τὴν μὴ κουράσασθαι τοῦ ἀναγνώστου μου.

Στά παλιὰ χρόνια δια νὰ περάσῃ ἄθρως ἡ ζῶν ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ ἦτο τρόμος. Ἐβρίζαν ξύλα ἐπάνω ἀπὸ τὶς διάφορες χαράδρες καὶ ἐχρειάζετο μεγίστη προσοχή, ἄλλως εἶν παρακαταῦσιν ἢ ἐξελίζονται ἐπεφταν μέσα στὴν ἀδυσσον καὶ ἐφανεύοντο. Τέτοια δυστυχήματα ἐσημειῦντο συχνότατα. Ὡ, ἐκ τούτου εἰ Ἰούρκοι ἔκαμαν τότε ἓνα στενὸ μονοπάτι σὲ ὑψηλὸ μέρος καὶ τότε ἐπερνούσιν. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ κάμουν γύρω μεγάλο διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν ἀπέναντι πλευράν.

Ἐγὼ ἔμως ἀπέφυγον νὰ περάσω αὐτὸ τὸ μονοπάτι ἀλλ' ἀνέβην ἀπὸ ἄλλην βραχώδη ἀτραπὸν ἀνάμεισα ἀπὸ θάμνους διὰ νὰ φθάσω συντομώτερα εἰς τὸν Ὀμαλόν, καθότι ἔπρεπε νὰ προλάβω νὰ τεθῶ ὑπὸ σιέγγην λόγῳ τοῦ ὅτι ἀρχισε νὰ πίπτῃ τὸ χιόνι, καὶ θά μού κατέκλυζε τὸν δρόμον. Ἐρθασα σιὴ Στενὴ Μοῖρα 1250 μέτρα ὕψος ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἦτο μίξ πολὺ μεγάλη τόλμη. Καὶ πράγματι διὰ νὰ ἔχη κανεὶς τὴν τόλμην καὶ τὴν θέλησιν νὰ περιέρχεται τὸ ἄγριον, τὸ ἀπόκρημνον καὶ τὸ δύσβατον, γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος. Ἐκνανειώνει, ξαναζωντανεύει, καὶ ξαναβοῶσκει τὸν ἑαυτὸ του στὴν τελείαν ἀλλαγὴν τοῦ περιβάλλοντος. στὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὶς συνηθισμένες σκέψεις, καὶ τὶς καθημερινὰς ἔννοιαι ποῦ τοῦ προβάλει ἡ ζωὴ.

Διὰ μίαν στιγμὴν ἐστάθηκα καὶ ἔβλεπα τὴν ἀπερίγραφτον αὐτὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως, καὶ τὴν ἀγριότητα συνάμα αὐτοῦ τοῦ μέρους. Ἡ Στενὴ Μοῖρα εἶνε τὸ διάσελλο (Αὐχὴν) τὸ ὁποῖον φέρει πρὸς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ὀμαλοῦ. Ὁ Ὀμαλὸς εἶνε μία εὐρυτάτη πεδιάς εἰς ὕψος 1050 μέτρων ἀπὸ τὴν θάλασσαν τριγυρισμένη παντοῦ ἀπὸ βουνά.

Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον ἕως τὸν Ὀκτώβριον μένου

ἐκεῖ γεωργοὶ καὶ τζομπάνιδες τῶν Λάκκων καὶ τοῦ Σελίνου, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μερικὰ σπιτάκια.

Οἱ Λακκιῶτες ἔχουν τὴν περιφέρειάν τους καὶ τὴν λέγουν Λακκιώτικος γύρος, το αὐτὸ καὶ οἱ Σελινιώτες. Τὸ ὄροπέδιον αὐτὸ εἶνε πολὺ εὐφρον παράγει λαμπρὰ σιτάρι κριθάρι, καὶ τὲς καλλ' ἄλλοι πατάτες ἔχει ἐξ ἑκαὶ ἐκτεταμένους βοσκάς. Ἄλλ' ὅταν ἔλθῃ ὁ χειμῶνας τότε ὁ Ὀμαλὸς κουκουλιῶν εἶαι ἀπὸ χιόνι 5—6 μέτρων ὥστε ψυχὴ δὲν ἤμπορεῖ νὰ σταθῇ ἐκεῖ ἐπάνω.

Ὅταν τὴν ἀναιεῖ λυώσουν τὰ χιόνια ἡ δὲν βρέχει κατεβάνου, τὰ νερά ἀπὸ τὸ τρίγυρω βουὰ καὶ τότε ὁ Ὀμαλὸς γίνεται λίμνη, ὡς πού δὴλον κατ' ὀλίγον καταπιῆ τὰ νερά ὁ Χῶνος (Καταβίθρα) ἡ ὁποία εἶνε εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς πεδιάδος.

Ἀπὸ τῆ Στενῆ Μοῖρα ἕως τὸ Λακκιώτικο γύρο πού εἶνε τὰ σπιτία τοῦ Χατζημιχάλη, τοῦ ὁποίου θέλω περιγράψῃ τὸ ἱστορικὸν καὶ μέχρι τοῦ Σταθμοῦ Χωροφυλακῆς, εἶνε περίπου μιᾶς ὥρας δρόμος. Ἐκεῖ ἔμελλε νὰ διανικτερεύσω. Ἀρχισε νὰ συρροπῶνῃ καὶ εἰς τὸ ὕψος πού εὐρισκόμην τὸ ψυχρὸς ἐγένετο αἰσθητόν. Ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ ἐπισπεύσω νὰ φθάσω προτοῦ νυκτώσῃ.

Εἰς τὰς 6 1)2 εἰσήθον εἰς τὴν σταθμὸν τῆς Χωροφυλακῆς. Ἐκεῖ εὐρήκα τρεῖς ἐκ τῶν Χωροφυλάκων καθισμένους τριγύρω ἀπὸ ἕνα τραπέζι, ὅπου ἔκαίε ἕνα λυχνάρι καὶ φωτὰ στὸ τζάκι. Μὲ ὕπεδὲ χθῆσαν καὶ μοῦ παρέσχον πᾶσαν φιλοξενίαν. Ἐπέρασα μία νύκτα πολὺ ὥραϊν. Τὸ χιόνι ἔπεφτε πυκνὸ καὶ ἐσκεπτίμην ὅτι θὰ μοῦ ἦ ὁ ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσω τὴν πορείαν μου πρὸς τοὺς Λάκκους. Ἐτουρτούριζα ἕλη γύρω τα πρὸ ὄλον πού μοῦ ἔβωσαν χονδρὰς κουβέρτες. Τὴν ἐτομένην, ἡμέραν Κυριακὴν

ἕνα σκότος ἐκάλυπτε τὰ πάντα καὶ ὁ βορρηᾶς ἐφυσῶσεν
σε δυνατά. Παρ' ἄλλα αὐτὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐπισκεφθῶ
τῶν Χῶνων καὶ ἄ περιγράψω τὰ περ' ἔργα τοῦ τόπου
αὐτοῦ.

Δύο ἐκ τῶν Χωροφυλάκων προσεφέρθησαν εὐγε-
νῶς νὰ μὲ ὀδηγήσουν ὅταν ὁ καιρὸς θὰ ἐβελτιοῦτο.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας συνεχῶς τὸ χιόνι κατέκλυζε τὰ
πάντα.

Ἐγὼ μὲ τοὺς χωροφύλακας καὶ τὸν σταθμάρχην
περνοῦσα τὶς ὥρες μου μὲ διάφορες κουβέντες κοντὰ
στὸ τζάκι στὸ ἄλοιο ἐκίαμε ξύλα τὸ ἕνα πᾶνω στὸ
ἄλλο.

Τὴν Τρίτην ἡμέραν ὁ καιρὸς κάπως ἐβελτιώθη
καὶ τὸ χιόνι ἔπαυσε νὰ πίπτῃ. Παρεκάλεσα τότε
τὸν σταθμάρχην νὰ μοῦ δώσῃ δύο ἀπὸ τοὺς χωροφύ-
λακας νὰ μὲ ὀδηγήσουν μέχρι τὸ χῶνο διὰ νὰ περι-
γράψω τὸ ἀξιόπεριεργον αὐτὸ τοπίον. Ὁ χῶνος εἶνε
μιά σπηλιά 40 περίου μέτρων μήκους καὶ 5 ὑπὸ τὴν
ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, εἰς δὲ τὸ βάθειον μέρος αὐτῆς
ὑπάρχει μιά τρύπα μεγάλη, ἣ ὅποια σχεδὸν καθέτως
κατεβαίνει κάτω στὰ σπλάχνα τῆς γῆς. Τὰ νερὰ τοῦ
καταχωνιόζονται εἰς αὐτὴν θγαίνουσι ὡς κεφαλοβρῦσι
κάτω εἰς τὶς Ρίζες ἢ ἀκόμη εἰς τὴν Πεδιάδα.

Μετὰ τὸν Χῶνον ἐπεσκέφθην τὴν ἐκκλησίαν καὶ
τὰ σπίτια τοῦ θρυλλικοῦ Χατζημιχάλη Γιάνναρη. Ὁ
Χατζημιχάλης ὡς γνωστὸν ἦτο ὀπλαρχηγὸς τῶν Λακ-
κιωτῶν καὶ μὲ τὰ παληκάρια του ἔλαβε μέρος εἰς
ἄλλας τὶς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸ 1861
ἕως τὰ 1897. Ἡ ἐκκλησία εἶνε ἀφιερωμένη εἰς τὸν
Ἅγιον Παντελεήμονα ὡς δηλώνει ἡ ἀνωθεν τῆς θύ-
ρας ὑπάρχουσα ἀκόλουθος ἐπιγραφή:

Ἐνυχῆθησαν 17 Λακκιῶται, ὁ σύντροφός των Χατζημι-
χάλης ἄν σωθῆ, νὰ κτίσουν ἐκκλησίαν. Τὴν ἔκτισαν, ἐνθῶ-

μην ἀφήνουν αἰωνίαν. Μὲ πόσον πόνον ἔθλιβεν ὁ ἀπη-
νῆς Ζυγὸς των».

Ἐν Ὁμαλῶ Κυδωνίας, Κρήτης τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1862

Ἀ φ ι ε ρ ο ὕ τ α ι

«Αὐτὴ ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ παραρτήματα αὐτῆς τῷ
προστάτῃ μου Ἀγίῳ Παντελεήμονι, θανόντος δὲ ἐμοῦ
περιέρχονται πάντα συμφώνως τῇ αὐτογράφῳ διαθήκῃ
μου, εἰς τὴν κυριότητα τοῦ παρακειμένου ναοῦ διοι-
κηθήσονται δὲ ὑπὸ τῆς κοινότητος ἐν ἣ ἐγεννήθην
γειννώση; κωμοπόλεως Λάκκοι 1901.

Χατζη-Μιχάλης Γζάνναρης».

* *

Ἄφου εἶχα πλέον περιγράψει τὰ πάντα, ἐπέστρεψα
ὡς τὸν Σταθμὸν μὲ τοὺς δ.ο συνοδοὺς μου καὶ ἐκεῖ
ἐπρογευμάτισα.

Περὶ τὴν μίαν μεταμεσημβρίαν ἀποχαιρέτησα τὰ
καλὰ αὐτὰ παλληκάρια καὶ ξεκίνησα μέσῃ σιτῇ χιόνι
διὰ τοὺς Λάκκους. Ἦθελα νὰ φθάσω πλέον σιτῇ Χα-
νιά καθότι ἀρκετὰ εἶχον ταλαιπωρηθῆ.

Περνώντας ἀπὸ τὸν Χῶνον ἄρχισα μετ' ὀλίγην
ὥραν τὴν ἀνάβασιν πρὸς τὸν αὐχένα (διάσελλο,) Νε-
ραντζότοπο ὅστις εἶνα 40—45 μέτρα ὑψηλότερος
ἀπὸ τὸ χαμηλότερον σημεῖον τοῦ Ὁμαλοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ
καταβαίνοντας ὀλοένα ἔφθασα μετ' ἰμίαν ὥραν εἰς τὸ
μικρὸν λεκανοπέδιον Φῶκες. Ἀπ' ἐκεῖ ἀρχίζει ἕνας
κατήφορος ἐπάνω εἰς πολὺ ἀνώμαλον καὶ βραχῶδες
ἔδαφος καὶ κατόπιν ὁ δρόμος πηγαίνει σχεδὸν ὀριζον-
τίως ἐπάνω σὲ μιὰ ὑψηλὴν ράχην. Ἐφθάσα εἰς μίαν
μικρὰν πηγὴν καὶ μετ' ὀλίγον ἐβλεπα ὑψηλὰ ἐπάνω
τὸ χωρίον Καράνου.

Κατέβηκα ἕνα δασωμένο βουνὸ καὶ εἰς τὰς 4 μ.
μ. ἔφθασα εἰς τοὺς ΛΑΚΚΟΥΣ. Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸν

ὑπάρχει ἕνα γραφικὸ μέρος ὅπου δύο κρουνοὶ χύ-
νουν ἄφθονο νερὸ μέσα σὲ δύο μεγάλες πέτρινες σκά-
φες εἰς τὰς ὁποίας αἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ πλένουν
τὰ ρούχα.

Οἱ Λάκκοι εἶνε κτισμένοι εἰς ὕψος 520 μέτρων.
Ἦνε μεγάλο καὶ ὠραῖο χωριὸν μὲ διαφόρους συνοικι-
σμοὺς παρουσιάζον θέαμα μαγευτικῆς φύσεως. Ἔ-
χει ὠραίους καὶ ἀνδρείους κατοίκους, ποὺ χαίρεται
κανεὶς νὰ τοὺς βλέπῃ.

Ἐἰσηλθὼν εἰς τὸ μαγειρεῖον τοῦ Βολάνη καὶ τοῦ
ἐξήτησα νὰ προγευματίσω κάτι. Μοῦ ἐφέρθη πολὺ
εὐγενῶς καὶ πρόθυμος νὰ μὲ περιποιηθῇ.

Στοὺς Λάκκους ἔμεινα δύο ὥρας καὶ εἰς τὰς 5 μ.
μ. ἀνεχώρουν διὰ νὰ φθάσω στὰ Μεσολὰ πρὶν νυκτώ-
σῃ. Ὁ δρόμος διὰ τὰ Μεσολὰ ἔεν εἶνε δύσκολος, ὄλο στὸ
πλάγι γηλόφων. Ἐπροχώρησα γρήγορα καὶ ἀκριβῶς
μετὰ μίαν ὥραν ἐμπήκα στὸ χωριό. Μὲ εἶχον συστή-
σει ἀπὸ τοὺς Λάκκους εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς κοινότη-
τος διὰ νὰ ἔμενα ἐκεῖ· οὗ τὸ βράδυ. Ἐκάθησα στὸ κα-
φενεῖον νὰ ξεκουρασθῶ. Δὲν ἐπέρασαν πολλὰ λεπτὰ
καὶ ἐκάθησε ἕνας χωρικός κοντὰ μου καὶ ἔπειτα ἦλθε
καὶ δεύτερος.

Ἡ περιέργεια εἶνε συστηματικὴ εἰς ὅλα ἔν γένει
τὰ χωριὰ ὅταν θὰ ἴδουσι διὰ πρώτην φοράν ἕνα ξέ-
νον. Ἦθελαν μὲ τρόπον νὰ μάθουν ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι
καὶ ποῦ πήγαινα, καὶ τί δουλεῖα εἶχα στὰ Μεσολὰ. Ὁ-
ταν τοὺς ἐξιστόρησα τὰ τῆς περιοδείας μου ἔμειναν
μὲ ἀνοιχτὸ στόμα ἀποροῦντες πῶς εἶχα κατορθώσει
νὰ διέλθω τόσων φαρμάγγια καὶ δύσβατα μέρη εἰς ἐ-
ποχὴν χειμῶνις. Τοὺς ἐρώτησα καὶ ἐγὼ διὰ τὸ χω-
ριό τους, πόσους κατοίκους ἔχει, τί πράγει καὶ ἂν
ὑπῆρχον ἀρχαιότητες.

Εἶς ἐξ αὐτῶν μοῦ εἶπε πῶς ἐπάνω στήν κορυφῇ

τοῦ λόφου εἶνε κάστρο ἀρχαῖο μὲ κυκλώπειαν τείχη
καὶ πῶς τὸ χωριὸ αὐτὸ ἦταν ἄλλοτε ἢ ἀρχαία Κε-
ραία, καὶ τὰ νερὰ πρὸ ἀκουσὶ νὰ τρέχουν, εἶνε ὁ Κε-
ρίτης. Τοῦς ἀπήνησαν ὅτι ὡς εἶχον πληροφορίας ἀπὸ
ἄλλους ἢ ἀρχαία πόλις, τῆς ὁποίας τὴ τείχη εἶνε
παραπάνω ἀπὸ τὰ Μεσολά, ἦτο ἢ Ριζηνία, διότι Ρι-
ζαὶ ἐκάλουντο εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ σήμε-
ρον, αἱ ὀπώρειαι καὶ αἱ Ριζες τῶν Λευκῶν Ὀρέων,
ἔτου κείναι τὰ χωριὰ Λάκκοι, Μεσολά καὶ Θέρισον.
«Δὲν ἔχετε εἰκαίον» μοῦ ἀπαντᾷ — Ἐδῶ ἦσαν ἢ Κε-
ραία — Τότε φλεμου τοῦ λέω ὑποχωρῶ — Ἀφροῦ τὸ
λέγε σεις οἱ χωριανοὶ ἐν ἡμπορεῖ παρὰ νὰ ἦσαν ἢ
Κεραία. Καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀφελῆς αὐτοῦ χωρι-
κὸς ἔμεινεν εὐχαριστημένος. «Βλέπετε ἐμεῖς εἴμαστε
ἐντόπιαι, τὰ ξέρουμε καλλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ξέ-
νον.» Τὴν ἐπομένην λίαν πρωτὶ ἀνέβηκα μόνοι μου
ἐπάνω στὸ ὕψωμα, σὶδν κευλὲ ὅπως λέγουν αὐτοί, ὅ-
που κατὰ τὸν ἐντόπιον ἀρχαιολόγον εἶνε τὰ τείχη τῆς
ἀρχαίας Κεραίας, κατ' ἐμὲ δὲ τῆς ἀρχαίας Ριζηνίας,
καθότι ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἢ ἀρχαία Ριζηνία θὰ ἔ-
κειτο κάπου ἐκεῖ κοντὰ εἰς τοὺς Λάκκους καὶ στὸ
Θέρισον, τὰ ὁποῖα εἶνε τὰ κυριώτερα μέρη τῶν Ρι-
ζῶν.

Εἰς τὰ Μεσολά εἰς τὶς γωνίας τῶν περισστέρων
οπιτιῶν τοῦ χωριοῦ βλέπει κανεὶς ἐντετελισμένες
πέτρες μεγάλας ἀπὸ τὸ φροῦριον.

Ἀπὸ τὸ φροῦριον κατέβηκα εἰς τὴν κοίτην τοῦ
Ἰαρδάνου (Κερίτη). Ὁ Ἰαρδάνος τῆς βορειοδυτικῆς
Κρήτης πη-ἀζει ἀπὸ τὰ Λευκὰ ἔρη, περιᾶ μίσα
ἀπὸ τὰ Μεσολά ὅπου εἶνε ἡδὴ ρύχξ ζωηρὸς, διαρρέει
τὸ μεγάλο λεκανοπέδιον τοῦ Ἀλικιανιοῦ, περιᾶ ἀπὸ
τὸ χωριὸν Πλατανιά (τὴν ἀρχαίαν Πέργαμον τῆς
Κρήτης) καὶ χύνεται εἰς τὴν θάλασσαν ἀπέναντι τῆς

νησιδὸς Θωδωροῦ. Ἀπὸ τῆς ποιᾶμι μετέδην νὰ ἐπι-
σνεφθῶ κατόπιν τὴν ἔκκλησίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς
Θεοτόκου. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα μὲ μεγάλη πη-
γὴ, μὲ νεφραλόδωρον πού θγαίνει ἀπὸ μέσῳ ἀπὸ τὸν
βράχον, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους εἶνε κτισμένον τὸ
ἀρχαῖον φρούριον. Αὐτῆς τὰ νερὰ εἶνε πολὺ πλέον
κρῦκ ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ ρυκνιοῦ καὶ κατὰ τὴν γνάμην
τῶν κατοίκων ἔρχονται ἀπὸ τὸν χῶρον τοῦ Ὀμαλοῦ.
Χύεται καὶ αὐτὴ εἰς τὸν Κερίτην.

Ὅσο γραφικὴ εἶνε ἡ θέσις τοῦ χωριοῦ ἐν μέσῳ
βουνῶν καὶ κοιλάδων, ἀφθόνων ὕδατων, καὶ δένδρων
ὕψηλων καὶ σκιερῶν, ἄλλο τόσο μαγευτικὴ εἶνε ἡ θέσις
τῆς ἔκκλησιᾶς, καὶ ἡ θέα ἀπὸ τὸν περιβολὸν αὐτῆς
πρὸς τὴν κατερχομένην κοιλάδα τοῦ Ἰερδάνου καὶ
τῶν πέριξ βουνῶν. Τὴν θέσιν δὴ αὐτὴν δὲν εἶχον
ἐκλέξει ἢ Χριστιανοὶ δι' ἔκκλησίαν τῆς Παναγίας,
ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι Κρήτες, διὰ ναὸν ἰδικῆς
των θεᾶς, τὴν ὁποίαν εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους ἀντι-
κατέσκησεν ἢ Θεομήτωρ. Ἡ σημερὶν ἢ ἔκκλησις εἶνε
κτισμένη ἐπάνω εἰς τὰ θεμέλια καὶ μὲ τὸ ὕλικόν τοῦ
ναοῦ τῶν ἐλληνορωμαίων χρόνων εἰς τὸ πάτωμα
τοῦ ὁποίου σώζονται ἀκόμη, μέρη μωσαϊκοῦ ὁμοί-
ου πρὸς ἐκεῖνον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ρουμῆλης. Ὁ-
μοίως μεγάλο μέρος τοῦ πρὸς μεσημβρίαν περιτειχι-
σματος τοῦ περιβόλου εἶνε κτισμένον ἀπὸ ἀρχαίους
ὀγκολίθους.

Μετὰ τὴν ἔκκλησίαν τῆς Παναγίας ἐπισκέφθην
τὴν ἔκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὁποία εἶνε πρὸς τὸ
κάτω μέρος τοῦ χωριοῦ, κοντὰ εἰς μίαν νεροτριβὴν.
Ἡ ἔκκλησις αὐτὴ ἔχει παλαιὰς τοιχογραφίας, δυστυ-
χῶς κάπως ἐφθαρμένας, μ' αὐτὰς δὲ δυσανάγνωστος ἐπιγρα-
φή λέγει ὅτι εἰς Ἀνεγκαινίσθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θεῖος
καὶ πάνσοπος ναὸς εὖθις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ

Χριστοῦ, διὰ συνεργείας καὶ κόπου καὶ πόθου καὶ... πολλοῦ Λεοντίου τοῦ μοναχοῦ καὶ ταπεινοῦ, Ἰστορίθῃ δὲ διὰ χειρὸς Θεοδώρου Δανιήλ τοῦ ἱστοριογράφου καὶ τοῦ ἀνιψιοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ Βενέρη, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχέσθε δι' αὐτὸν καὶ ὁ Θεὸς συγχωρέσῃ του.

Ἐτελειώθη... μηνὶ Μαΐω εἰς τὰς δέκα». —

Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Χωριοῦ ὑπάρχουν ἀκόμη δύο βενετοϊάνικες ἐκκλησίαι, κλειστὲς καὶ ἐρειπωμέναι.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀνεχώρησα ἀπὸ τὰ Μεσολα. Περισσότερον ἀπὸ μίαν ὥραν ἐβάδισα ἐντὸς τῆς σιεννῆς καὶ κατωφεροῦς, ἀλλὰ καὶ πολὺ γραφικῆς κοιλάδος τοῦ Πλατανιά, ἀνάμεσα ἀπὸ πικροδάφνες, πλατάνικα καὶ πορτοκαλιᾶς κατάφορτες. Ὅταν ἐβγήκα ἀπὸ τὴν κοιλάδα, ἐφαινόταν ἀριστερὰ τὸ χωριὸν Σιηνὲς καταπράσινο, καὶ σὲ ὠραίαν θέσιν. Στις 3 δὲ μ. μ. εἰσῆλθον εἰς τὸ χωριὸν Φεϋρνέ.

Ἐκεῖ χορταίνει τὸ μάτι ἀπὸ λεμονοπορτοκαλιᾶς καὶ εὐρωστῆς ἐληφῆς, τῶν ὁποίων τὰ κλαριά ἐσπαζαν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν καρπῶν. Στις 4 ἔφθασα εἰς τὴν γέφυραν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγαίνει ἀριστερὰ ὁ δρόμος πρὸς τὸν Ἀλικιανόν. Ὁ Ἀλικιανὸς εἶνε μέγαλο χωριὸν καὶ Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ δήμου. Εἰς τὸν Ἀλικιανόν διεδραμκτίσθη εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ αἰματηρὰ ἱστορία τῶν Κρητικῶν γάμων τοῦ Ζαμπελλοῦ.

Ἀπὸ τὴν γέφυραν εἶχα ἀκίμη 12 χιλιομέτρα νὰ διανύσω ἕως τὰ Χανιά.

Ἄφησα δεξιὰ τὸ μικρὸ χωριὸν Βαρυπέτρο καὶ τὴν Μπουρμαδοκεφάλαια, καὶ ἀριστερὰ τὴν Ἀγυά. (Ἀγυά σημαίνει νερό, πηγὴ).

Διῆλθον κατόπιν τὸν Κιρτομάδο καὶ εἰς τὰς 6 30'

νύκτα πλέον, ἐμτῆκα εἰς τὰ Χανιά.

* *

Οὕτω ἐτελείωσε ἡ περιοδεία μου ἀιὰ τὴν Ὑπαι-
θρον τῆς Νοτιοδυτικῆς Κρήτης καὶ τῶν Λευκῶν Ὀρέ-
ων ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεκόμισα τὰς ὠραίας αὐτὰς ἐντυ-
πώσεις πῦ ἐν συντομία ἐξέθεσα εἰς σε ρὰν σημειωμά-
των μου, αἱ ὁποῖαι ὁμολογῶ ὅτι θά μείνουν ἀνεξάλει-
πτοι ἀπὸ τὴν μνήμην μου εἰς ὄλην μου τὴν ζωὴν.

Θὰ ἤθελα δὲ νὰ ὑπομνήσω ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ
σὲ κάθε Κρήτα ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε ξένον ποὺ θά μπο-
ρῶσε νὰ διαθέσῃ ὀλίγον χρόνον. ὅτι ἡ Κρήτη μὲ
τὴν ὠραίαν φύσιν τῆς, μὲ τὰ πανύψηλα βουνά τῆς, μὲ
τῆς γραφικῆς ἀκτὴς τῆς καὶ τὸν ἀσύγκριτο γαλανὸ
οὐρανὸ τῆς, μὲ τὰ φαράγγια τῆς, μὲ τὶς πεδιάδες τῆς
καὶ μὲ τὴν ἀτελείωτην σειρά τῶν ἱστορικῶν τόπων
ποὺ θυμίζουσι τὴν μακραίωνα ἐνδοξὴν ἱστορίαν τῆς,
παρέχει τὴν μεγαλύ-τερη ψυχικὴν ἀπόλαυσιν σὲ κείνον
π.ὗ θά τὴν περιηγηθῆ καὶ θά τὴν γνωρίσῃ ἀπὸ
κοντά.

ΤΕΛΟΣ

